

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Isa Cegrell

Skälig häktningstid

Rättsdogmatisk undersökning och fallstudie

Examensarbete
30 högskolepoäng

Christoffer Wong

Straff- och processrätt

HT 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
3 METOD OCH MATERIAL	6
3.1 Rättsdogmatisk metod	6
3.2 Forskningsöversikt	6
3.3 Särskilt om metod och material vad gäller fallstudien	7
3.3.1 Urvalsmetod	7
3.3.2 Analysmetod	10
4 FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR HÄKTNING	11
4.1 De särskilda häktningssgrunderna	12
4.2 Häktningsprocessen	13
4.3 Omhäktning	13
4.4 Sammanfattande analys	14
5 SKÄLIG HÄKTNINGSTID	15
5.1 Europakonventionen	15
5.1.1 Art 5 – Rätt till frihet och personlig säkerhet	16
5.1.2 Art 6 – Rätt till rättvis rättegång	20
5.1.3 Sammanfattande analys	21
6 SKÄLIG HÄKTNINGSTID I NATIONELL PRAXIS	23
6.1 Allmän domstol	24
6.2 Beslut av Justitiekanslern	26

6.3	Sammanfattande analys	28
7	FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR EKONOMISK KOMPENSATION VID OSKÄLIGT FRIHETSBERÖVANDE	29
7.1	Frihetsberövandelagen	29
7.2	Skadeståndslagen	30
7.3	Europakonventionen	32
7.4	Sammanfattande analys	33
8	FALLSTUDIE	34
8.1	B 9569 -07	34
8.1.1	Redogörelse - MS	34
8.1.2	Analys - MS	35
8.1.3	Redogörelse - EG	36
8.1.4	Analys – EG	37
8.2	B 7935 – 07	37
8.2.1	Redogörelse – JOA	37
8.2.2	Analys – JOA	38
8.3	B 7249-07	38
8.3.1	Redogörelse – LB	38
8.3.2	Analys – LB	39
8.3.3	Redogörelse – AR	39
8.3.4	Analys – AR	40
8.4	B 9598 -07	40
8.4.1	Redogörelse - LN	40
8.4.2	Analys - LN	41
8.5	B 9187 – 07	41
8.5.1	Redogörelse – AG	41
8.5.2	Analys – AG	42
8.6	B 524 – 07	43
8.6.1	Redogörelse – BG	43
8.6.2	Analys – BG	43
8.7	Sammanfattande analys	44
9	AVSLUTANDE KOMMENTARER	46
10	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	48

11 RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	50
BILAGA A – MÅLFÖRTECKNING SOLNA TR	52
BILAGA B – JO-BESLUT	57
BILAGA C – KORRESPONDENS JK	68
BILAGA D – TINGSRÄTTENS BESLUT	69

Summary

This thesis examines pre-trial detention. The purpose is two-fold.

The first part of the thesis contains a descriptive study of the Swedish legislation and the European Convention on Human Rights and their respective provisions regulating the conditions for pre-trial detention. The Swedish law does not provide a limit as to how long a person can be kept in pre-trial detention as long as the conditions are scrutinized by a district court every second week. The European Convention does not provide an exact time limit either, but establishes a rule setting out a prerequisite of a “reasonable” time limit for pre-trial detentions.

The second part of the thesis includes a case study in which I study the practice of pre-trial detention in Sweden. The empirical data consist of records from the district court of Solna in Sweden. The aim of the case study is to examine whether or not pre-trial detentions are well-justified as the Swedish law and the European Convention assert. The approach for pursuing the case study was influenced by the methods presented by the Parliamentary Ombudsmen presented.

The findings of the first part of the essay are essentially: that the time-limit for pre-trial detention cannot be assessed in abstracto but must be assessed individually, that the Swedish law correspond quite well to the European Convention even though the provisions regulating the legal conditions for pre-trial detention are constructed somewhat differently.

The findings of the second part, i.e. the case study, are unfortunately quite limited as it was difficult to bring together the empirical data. Even though this study does not present an extensive analysis of pre-trial detention it offers a method for further work on this question.

Sammanfattning

Föreliggande uppsats studerar frågan hur länge en person lagligen kan hållas häktad utan åtal väcks och rättegång hålls.

Uppsatsen är uppdelad i två delar. Den första delen är en deskriptiv studie som beskriver tillämpliga häktningsbestämmelser i RB och diskuterar frågan om det är möjligt att tala om skälig häktningstid enligt svensk rätt. Enligt svensk lagstiftning finns det nämligen ingen bestämmelse som reglerar tidsgränser för hur länge en person kan hållas häktad. Däremot finns det regler som fastställer att ett beslut om häktning ska omprövas av rätten var fjortonde dag. Rättssäkerheten anses vara tillgodosedd genom att häktningsbeslutet ska omprövas av rätten som har att bedöma om grund för häktning föreligger. Inte heller Europa-konventionen stadgar någon tidsgräns för hur länge en person får hållas häktad. Konventionen föreskriver dock att en rättegång ska hållas inom skälig tid för den som arresterats. Rättssäkerhetsmekanismen ligger således i själva skälighetsbedömningen.

Uppsatsens andra del består i en fallstudie som syftar till att studera den praktiska tillämpningen av tvångsmedlet i Sverige och utreda huruvida personer sitter häktade under alltför lång tid innan åtal väcks och rättegång hålls. Studien bygger på empiriskt material bestående av omhäktningsprotokoll från Solna Tingsrätt. För att bedöma huruvida en omhäktning kan anses vara välgrundad eller inte har jag tillämpat en metod som JO redogjort för. Tyvärr tillstötte dock vissa problem redan vid insamlingen av det empiriska materialet vilket har inneburit att endast sex mål har inkluderats i studien. Det tunna materialet har, av naturliga skäl, medfört svårigheter att generalisera och dra slutsatser utifrån fallstudien. Uppsatsens mervärde ligger därför snarare i forskningsmetoden än i analysen.

Förkortningar

Art	Artikel
DN	Dagens Nyheter
Europakonventionen	Europeiska konventionen om mänskliga rättigheter
FN	Förenta Nationerna
Frihetsberövandelagen	Lag (1998:174) om ersättning vid frihetsberövanden
Handlägningsförordningen	Förordning (1995:1301) om handläggning av skadeståndsanspråk mot staten
HD	Högsta Domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
JO-instruktionen	Lag (1986:765) med instruktion för Riksdagens ombudsmän
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)

1 Inledning

Under det gångna året har förhållandena i de svenska häkten livligt diskuterats. Bland annat riktade FN:s tortyrkommitté efter ett besök i Sverige hård kritik mot svenska häkten. Kommittén kritiserade även domstolarna för att i alltför stor utsträckning, med stöd av 24 kap. 5 a § RB, bevilja åklagares begäran om att ålägga den häktade restriktioner i sina kontakter med omvärlden.¹ I mars, vid kommitténs besök, var 42 procent av alla häktade personer ställda under restriktioner. Ämnessakkunniga Anna-Karin Hansen vid Justitiedepartementet kommenterade kritiken i DN² och förklarade att det kan vara nödvändigt med restriktioner för att en förundersökning inte ska bli förstörd. Men hon noterar samtidigt att restriktionerna skiljer sig åt mellan olika häkten. Mot bakgrund av detta har Justitiedepartementet givit åklagarmyndigheten i uppdrag att utreda vad skillnaderna beror på.³ Rapporten kommer att utgöra en del av åklagarmyndighetens årsrapport som ska publiceras efter årsskiftet.

Kritiken som riktats mot svenska häkten väcker naturligtvis ytterligare funderingar över hur tvångsmedlet ”häktning” används. Visst är det viktigt att personer som misstänks för brott kan häktas för att åklagaren ska kunna bedriva en så bra och effektiv förundersökning som möjligt. Samtidigt är det också viktigt, med hänsyn till att häktning innebär ett stort intrång i den personliga friheten, att personer inte häktas utan skäl, eller hålls häktade under alltför lång tid.⁴

Häktningsprocessen regleras i 24 kap. rättegångsbalken, RB. Lagen fastställer ingen borte tidsgräns för hur länge en person får hållas häktad men stadgar att häktningen ska omförhandlas i rätten var fjortonde dag. RB är dock inte den enda relevanta rättskällan utan även Europakonventionen, som Sverige är part till, innehåller tillämpliga bestämmelser. Europakonventionen föreskriver bland annat att rättegång ska hållas inom skälig tid för den som arresterats.

Föreliggande uppsats tar avstamp i en rättsdogmatisk undersökning som beskriver det juridiska ramverket och diskuterar frågan om det är möjligt att tala om skälig häktningstid även enligt svensk rätt. Därefter presenteras en fallstudie som syftar till att utreda huruvida det finns anledning att befara att personer sitter häktade under alltför lång tid innan åtal väcks och rättegång hålls. Studien bygger på empiriskt material bestående av omhäktningsprotokoll från Solna Tingsrätt.

¹ *Concluding observations of the Committee against Torture*, CAT/C/SWE/CO/5

² Johansson och Holender, *Svenska häkten får skarp FN-kritik* (2008)

³ Justitiedepartementet, Regleringsbrev för budgetåret 2008 avseende Åklagarmyndigheten.

⁴ Ekelöf *et al.*, (1994) s. 33

2 Syfte och frågeställningar

Det finns förstås olika sätt att problematisera kring användningen av häktning. Min avsikt med föreliggande uppsats är att belysa frågan om hur länge en person skäligen kan hållas häktad utan att åtal väcks och rättegång hålls. Den svenska lagen ger som sagt ingen borte gräns för hur länge en misstänkt person kan hållas häktad, förutsatt att de initiala skälen för häktningen alltså föreligger. Inte heller Europakonventionen fastställer någon definitiv tidsgräns för hur länge en person kan sitta häktad (pre-trial detention) men stadgar dock att den som häktats som misstänkt för brott ska ha rätt till rättegång inom skälig tid eller försättas på fri fot i avvaktan på rättegång. För att Sverige inte ska begå konventionsbrott bör svensk rätt återspegla denna regel. Det betyder till exempel att Europakonventionens regler om att ekonomisk kompensation kan utfalla på grund av att en person har suttit häktad alltför länge innan åtal väckts och rättegång hållits. Detta ska jag studera närmare.

Uppsatsens första del är i huvudsak en deskriptiv studie av det juridiska ramverket. Med hjälp av en rättsdogmatisk undersökning ska jag försöka besvara frågan; *hur länge kan en person skäligen sitta häktad utan att åtal väcks och rättegång hålls med beaktande av regler i Rättegångsbalken så väl som Europakonventionen?*

En annan intressant dimension av frågan är naturligtvis under vilka förutsättningar ekonomisk kompensation kan utgå till personer som olovligen har häktats. Även denna aspekt kommer att beröras, inom ramen för den rättsdogmatiska undersökningen, med utgångspunkt i frihetsberövandelagen, skadeståndslagen och Europakonventionen.

Uppsatsens andra del är av en mer analytisk karaktär. Med hjälp av empiriskt material, framtaget i en fallstudie, söker jag svar på frågan; *”Sitter personer, misstänkta för brott, häktade oskäligt långa tidsperioder i Sverige?”* Genom att studera ett antal mål i vilka omhäkningsförhandlingar har hållits och undersöka om omhäkningarna varit välmotiverade eller inte, kan svar på frågan möjligen ges.

3 Metod och material

3.1 Rättsdogmatisk metod

Jag använder mig av traditionell rättsdogmatisk metod. Materialet består av svensk lag samt Europakonventionen om mänskliga rättigheter med tilläggsprotokoll. För att tolka dessa har jag använt förarbeten i form av propositioner och departementsskrivelser. Jag har även använt rättspraxis bestående av domar från Högsta domstolen, tingsrätten i Solna samt myndighetspraxis i form av beslut från Justitieombudsmannen, JO, och Justitiekanslern, JK. Urvalsmetoderna för praxis har varierat. Vad gäller rättsfall från domstol har jag tagit utgångspunkt i det enda rättsfall som jag har funnit behandla frågan om hur lång tid en person skäligen kan hållas häktad innan åtal väcks och rättegång hålls (se avsnitt 6.1). I den mån detta mål hänvisar till andra domar i NJA refererar jag till dem i relevant delar.

JK, i egenskap av regeringens ombud, handlägger ärenden enligt frihetsberövandelagen vad gäller ersättning till frihetsberövade⁵. Därav följer att uppsatsen behandlar och redogör för relevanta JK-beslut (Se avsnitt 6). Jag har valt ut relevanta beslut med hjälp av sökmotorn på myndighetens hemsida. Sökningen har jag kompletterat med kontakter med bl.a. ämnessakkunnige Karin Wistrand hos JK (se bilaga C).

JO, till skillnad från JK, prövar inte frågor i sak utan granskar istället myndigheters handlägningsprocesser (se fotnot 57, 74 och 93). Jag har identifierat ett beslut med hjälp av sökmotorn på myndighetens hemsida i vilket JO kritiserar en tingsrätts handläggning av omhäktningar. I beslutet presenteras en metod för att bedöma handlägningsprocessen vad gäller omhäktningar. Mer om detta i avsnitt 3.3.

Jag har tagit del av såväl svensk som internationell doktrin för att forma mig en uppfattning av ämnesområdet. Som framgår av 3.2 nedan är tillgången till material mycket begränsad i just frågan hur länge en misstänkt skäligen kan hållas häktad.

3.2 Forskningsöversikt

Till grundlitteratur när det gäller svensk straff- och processrättslitteratur bör Ekelöfs m fl. *Rättegång – tredje häftet inräknas*. I Ekelöfs bok behandlar Torleif Bylund straffprocessuella tvångsmedel. Det är ett informativt avsnitt, sprängfyllt med detaljer kring bestämmelserna i RB. Det finns särskilt ett intressant avsnitt som behandlar otillbörligt frihetsberövande.

⁵ Förordning (1995:1301) om handläggning av skadeståndsanspråk mot staten, 3 §.

Tyvärr innehåller boken inga referenser till Europakonventionen utan behandlar endast svensk rätt.

Därtill erbjuder Gunnel Lindbergs bok *”Straffprocessuella tvångsmedel”* samt Thomas Bring och Christian Diesens bok *”Förundersökning”* bra fördjupning om tvångsmedel. Även Lindbergs samt Bring och Diesens böcker är att betrakta som standardverk inom straff- och processrättslitteratur. Tyvärr berör författarna inte frågan om skälighäktningstid, och därför refererar jag i mycket liten omfattning till denna litteratur.

När det gäller litteratur som behandlar Europakonventionen är Hans Danelius bok *”Mänskliga rättigheter i europeisk praxis”* mycket användbar. Lite mer detaljerad, men fortfarande på ett lättillgängligt sätt, erbjuder Clare Ovey m.fl. i *”Jacobs and White: The European Convention on Human Rights”* givande läsning. Även Richard Stones *”Civil Liberties and Human Rights”* ger bra information. Väl till pass har valda delar av *”Theory and Practice of the European Convention of Human Rights”* skriven av Peiter van Dijks m.fl. kommit. Boken omfattar både rättspraxis och analyser samt behandlar både teoretisk och praktisk tillämpning av Europakonventionens bestämmelser.

Förutom monografier har jag i övrigt använt mig tidskrifter så som Svensk Juristtidning, Juridisk Tidskrift m.fl.

Därtill har jag för min fallstudie använt eget framtaget empiriskt material bestående av häktningförhandlingsprotokoll. Urvalsmetoden för detta arbete redogörs särskilt under nästa avsnitt.

3.3 Särskilt om metod och material vad gäller fallstudien

Min hypotes är att personer i vissa fall sitter häktade under oskäligt lång tid i svenska häkten. För att undersöka detta närmare ska jag göra en fallstudie. Studien består av två delar; först ett urval av material och sedan en analys av det materialet.

3.3.1 Urvalsmetod

Jag har alltså för avsikt att studera en rad mål där omhäktningförhandling förevarit. Häktningförhandling sker i tingsrätt enligt 24 kap. RB. Eftersom jag är bosatt i Stockholm valde jag Solna tingsrätt. Jag gjorde bedömningen att Solna tingsrätt är en lagom stor domstol med en hanterbar ärendemängd. Solna tingsrätts domkrets har varit relativt stort men sedan omorganisering år 2007 då Solna tingsrätt övertog mål och ärenden från Stockholms tingsrätt (församlingarna Bromma, Hässelby, Kista, Spånga, Vällingby och

Västerled), har upptagningsområdet utökas ytterligare.⁶ Det är möjligt att det finns regionala skillnader mellan tingsrätter i Sverige men vad gäller syftet med denna uppsats finns det ingenting som tyder på att Solna tingsrätt inte skulle vara en representativ tingsrätt.

Vid kontakt med Solna tingsrätt fick jag veta att domstolens målhanteringssystem inte gör det möjligt att ta fram enbart mål där det varit omhåkningsförhandling. Vid bästa möjliga avgränsning får man upp 217 mål. Av dessa är det ett stort antal i vilka det inte förekommer omhåkningar över huvudtaget men enda sättet att ta reda på detta är att studera varje enskilt mål. Jag anser att 217 mål är en alltför stor ärendemängd att hantera inom ramen för en examensuppsats och därför måste jag avgränsa urvalet ytterligare.

För att avgränsa måste jag göra en metodologisk avvägning. Det finns flera alternativa vägar att gå. För det första bör man välja antingen en kvalitativ eller kvantitativ analysnivå.⁷ Jag har valt att göra en kvalitativ analys eftersom det har visat sig vara svårt att få fram statistiska data via tingsrättens målhanteringssystem. Ett tillvägagångssätt för en kvalitativ studie kan till exempel vara att först göra en pilottest och därefter utvärdera materialet. På så sätt får forskaren en fingervisning om det finns något intressant material att spinna vidare på. Ett annat tillvägagångssätt är att göra stickprover, men på grund av tingsrättens målhanteringssystem, kan falla sig så att merparten av målen som slumpmässigt väljs ut inte inbegriper fall av omhåkningar. Därför anser jag att den första metoden ger ett bättre resultat.

Mot bakgrund av detta har jag valt att begränsa studien till mål avslutade inom en viss tidsperiod, i detta fall januari till februari 2008. Jag har valt att studera en sammanhängande tidsperiod eftersom omhåkningsförhandling, enligt 24 kap. 18 § RB, ska hållas var 14:e dag. Detta borde medföra att, under valda tidsintervall på åtta veckor bör ett antal omhåkningsförhandlingar att hållits. Givna avgränsning genererar 41 stycket relevanta mål⁸.

För att ta reda på om omhåkningsförhandlingar varit aktuellt i de förevarande målen har jag varit hänvisad till allmänhetens dator på tingsrätten i Solna. På denna dator kan man söka på varje enskilt fall enligt den målförteckning som tingsrättens arkiv utarbetat. På detta sätt fick jag tillgång till respektive måls dagboksanteckningar. Detta moment är lite problematiskt eftersom jag aldrig tidigare har varit i kontakt med dagboksanteckningar. För den ovana läsaren är det ibland lite svårt att följa målets gång då dagboksanteckningarna endast återger de olika bilagornas rubriker. För att få tillgång till själva handlingen måste jag beställa

⁶ Solna tingsrätts hemsida, http://www.domstol.se/default_3719.aspx, . Samtliga internetkällor hänvisade i denna text är avstämde den 10 nov. 2008.

⁷ Marsh, Stoker, *Theory and Methods in Political Science* (2002) s. 197ff., 216 ff., 261

⁸ Bilaga 1 med utvalda fall enligt Solna tingsrätts målhanteringssystem.

papperskopior för varje enskild handling. Allt över nio kopior kostar pengar och jag bedömer det som ett alltför omfattande och kostsamt arbete.

Av den anledningen har jag valt att ytterligare avgränsa min fallstudie. Genom en översiktlig studie av målens dagboksanteckningar går det relativt lätt att se vilka mål som inneburit endast en häktningsförhandling. Dessa är mindre relevanta för min studie då jag framför allt är intresserad av att veta om domstolen, på ett tillfredställande sätt, motiverar omhäktningar som medför längre häktningstider. I de flesta fall (24 av 41) skedde bara en häktningsförhandling, i ett mindre antal fall (7 av 41) hölls ingen häktningsförhandling alls, men i tio fall hölls fler än en häktningsförhandling⁹.

Med beaktade av ovan anförda avvägningar har jag valt att gå vidare med att studera de tio mål som innebeger flera häktningsförhandlingar.

Då samtliga handlingar endast finns tillgängliga i pappersform stod jag återigen inför en metodologisk avvägning vad gällde det fortsatta arbetet. För att bilda mig en uppfattning av materialet beställde jag samtliga akter från tingsrättens arkiv för att läsa på plats. Vid en översiktlig läsning av omhäktningsförhandlingsprotokollen framkom¹⁰ att i sex av de tio utvalda målen medgav rätten begäran om omhäktning. I de andra fyra fallen rörde det sig istället häktningsförhandlingar med flera olika personer, alternativt med en och samma person som häktats och släppts i omgångar (alltså inte fråga om omhäktning).

Fallstudien kommer således att bestå i analyser av dessa sex omhäktningsprotokoll. Mot detta kan man naturligtvis rikta kritik och hävda att endast omhäktningsprotokoll är ett för tunt material för en fullgod analys (reliabilitetsproblem). För att åtgärda detta problem skulle jag till exempel kunna avgränsa mitt material ytterligare enligt principen om ”most different design”¹¹, dvs. att välja ut två fall med helt olika utgång. Genom att studera ett mål i vilket rätten medgivit begäran om omhäktningsförhandling och ett annat då rätten inte gjort det skulle skillnaderna ge underlag för analys. I en sådan studie skulle jag kunnat inkludera ytterligare material (häktningsframställningar, häktnings-PM, annat förundersökningsmaterial) som skulle tillåta en djupare analys men det skulle samtidigt medföra seriösa problem att dra generella slutsatser om skäliga häktningstider. Därför anser jag att det till övervägande del, utifrån rådande förutsättningar, är välgrundat att studera samtliga sex mål och undersöka hur väl skrivna och motiverade domstolens omhäktningsbeslut är.

Genom att studera ett antal häktningsprotokoll ökar möjligheterna för att kunna generalisera materialet och därmed bättre kunna svara på frågan om personer sitter häktade oskäligt långa tidsperioder i Sverige.

⁹ Se bilaga 1 med utvalda mål enligt Solna tingsrätts målhanteringssystem.

¹⁰ Se anteckningar i bilaga 2

¹¹ Marsh; Stoker, (2002) s. 252 ff.

En annan kritik man skulle kunna rikta mot arbetet är att en studie som omfattar endast fall i vilka omhäftning har förevarit riskerar att förbise andra fall där häktningarna inte har följt gängse regler (validitetsproblem). Som exempel kan nämnas mål där personer sitter häktade långa tider utan att omhäftas över huvudtaget. Detta måste också rimligtvis medföra oskäligt långa häktningstider. Detta är befogad kritik och om jag hade obegränsat med tid och resurser skulle ett större urval naturligtvis vara att föredra. Vissa avgränsningar krävs och jag anser att valda metod och material ändå fyller syftet för ansatsen i denna uppsats.

3.3.2 Analysmetod

För att kunna göra bedömningen huruvida en omhäftning är välgrundad eller inte använder jag den metod som JO använde då de granskade Göteborg tingsrätts beslut att inte hålla omhäftningsförhandling i ett mål om våldsamt upplopp. Tingsrätten beslutade att förlänga tiden för åtals väckande utan att hålla omhäftningsförhandling, trots att de misstänkta hade motsatt sig förlängningen.¹²

Det råder visserligen en viss skillnad mellan den, av JO gjorda granskning och den, som jag företar i föreliggande uppsats. JO granskade tillämpning av undantagsregeln i 24 kap. 18 § tredje stycket RB, som stadgar att om ny häktningsförhandling framstår som uppenbart obehövligt får domstolen besluta om förlängd tid för att väcka åtal utan att omhäftningsförhandling sker. Jag är istället intresserad av de mål där omhäftningsförhandling enligt huvudregeln i 24 kap. 18 § RB, har hållits då jag vill undersöka om förlängda häktningstider är väl underbyggda. För denna bedömning ger JO:s beslut värdefull vägledning eftersom det innehåller en grundlig utredning om vad en omhäftningsförhandling ska innehålla.

Enligt JO ska rätten i en omhäftningsförhandling pröva *dels* om de förhållanden som föranlett häktningen alltjämt föreligger, dvs. om den häktade fortfarande är på sannolika skäl misstänkt för det brott som utredningen gäller och om den särskilda häktningsgrund som befunnits motivera häktning är aktuell, *dels* om förundersökningen bedrivs med den skyndsamhet som fodras. Det ligger, enligt JO, i sakens natur att det är kollusionsfara som är den särskilda häktningsgrund beträffande vilken omständigheterna kan förändras allt eftersom utredningen fortskrider.

I det aktuella fallet jämför JO de initialt angivna skälen till häktning med vad som framkommit vid tiden för åklagarens begäran om förlängd tid för åtals väckande. JO konstaterar att inga uppgifter som tar särskilt sikte på risken för kollusionsfara redovisats varför JO riktar kritik mot domstolens beslut. JO:s beslut presenterar en modell som jag kommer att applicera på det empiriska materialet i fallstudien.

¹² JO-beslut Dnr. 330-2003, se bilaga 2.

4 Förutsättningar för häktning

Syftet med föreliggande kapitel är att ge läsaren en introduktion till det rättsliga ramverket som gäller för tvångsmedlet häktning. Avsikten är inte att analysera bestämmelserna utan att tillhandahålla relevant och nödvändig information för uppsatsens fortsatta framställning.

I 24 kap. RB återfinns tre paragrafer som behandlar förutsättningarna för häktning. Huvudregeln i 24 kap. 1 § första stycket RB stadgar att den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver, får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han;

1. avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (flyktfara)
2. genom att undanröja bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning (kollusionsfara)
3. fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara).

Enligt paragrafens andra stycke ska, om för brottet inte föreskrivit lindrigare straff än två år, häktning ske, om det inte är uppenbart att skäl för häktning saknas. Detta kallas för obligatoriet.

I paragrafens tredje stycke har en s.k. proportionalitetsprincip infogats som stadgar att häktning får endast ske om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte. Proportionalitet är viktigt eftersom häktning innebär ett stort ingrepp i den enskildes liv eftersom denne berövas sin frihet. Denna princip får större betydelse ju längre häktningen har varat, även om det alltid är omständigheterna i det enskilda fallet som avgör.¹³

Dessutom ställs den häktade också ofta under restriktioner som på olika sätt syftar till att begränsa personens kontakt med omvärlden. Detta faktum har gett anledning för lagstiftaren att också införa en spärr mot rättstillämpning som är skadlig för rättssäkerheten i en s.k. legalitetsgrundsats. Bestämmelsen återfinns i 24 kap. 23 § RB, och innebär att en häktningsåtgärd kräver stöd i RB eller annan lag.¹⁴

Enligt paragrafens fjärde stycke får häktning inte ske om det kan antas att den misstänkte kommer att dömas endast till böter.

I 24 kap. 2 § RB, finns en bestämmelse som stadgar att häktning är möjlig även vid lindrigare brott än enligt huvudregeln. Enligt denna regel

¹³ Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?* (2005) s. 294

¹⁴ Ekelöf *et al*, 1994) s. 33, 35

får den som på sannolika skäl är misstänkt för brott häktas oberoende av brottets beskaffenhet;

1. om han är okänd och vägrar uppge namn och hemvist eller om hans uppgift om detta kan antas vara osann, eller
2. om han saknar hemvist inom riket och det finns en risk för att han genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring eller straff.

I 24 kap. 3 § finns den sista varianten av grund för häktning, den s.k. utredningshäktningen¹⁵. Enligt denna bestämmelse kan även den som endast är skäligen misstänkt för brott häktas om

1. förutsättningarna för häktning i övrig är uppfyllda enligt 24 kap. 1 §, och
2. det är av synnerlig vikt att han tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet.

4.1 De särskilda häktningsgrunderna

Flyktfara föreligger om det finns risk för att den misstänkte avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff. Häktning som sker på grund av flyktfara har två legala funktioner, dels som bevissäkringsmetod och dels som säkerhetsåtgärd. Denna grund för häktning får inte användas enbart för att minimera myndigheternas administrativa krångel med exempelvis kallelse till förhör. För dessa fall finns s.k. hämtning i kombination med omhändertagande att tillgå enligt 9 kap. 10 § RB.

Kollusionsfara föreligger om det finns risk för att den misstänkte genom att röja bevis eller på annat sätt försvårar utredningen. En häktning på denna grund har endast en bevissäkrande funktion. Denna grund för häktning får inte enbart användas för att underlätta bevisinsamlingen till rättegången, utan det måste föreligga en risk för en kollusiv och illojal åtgärd från den misstänktes sida.¹⁶

Recidivfara föreligger om det finns risk för att den misstänkte återfaller i sin brottsliga bana. En häktning på denna grund har som funktion att hindra att den misstänkte från att begå nya brott. Enligt förarbetena och doktrin ska man särskilt beakta om det finns risk för återfall i brott som riktar sig mot eller medför fara för annan person, annans egendom eller personliga integritet.¹⁷

¹⁵ Ekelöf *et al.*, (1994) s. 35

¹⁶ Ekelöf *et al.*, (1994) s. 38

¹⁷ Ekelöf *et al.*, (1994) s. 39; Prop. 86/87:112 s. 30 ff.

4.2 Häktningprocessen

Det är rätten som har att besluta om häktning av en misstänkt person ska ske. Om personen inte är åtalad förutsätter en häktning att åklagaren yrkat att så ska ske enligt en häktningsframställan. Häktningsframställningen föregås normalt av att åklagaren anhållit den misstänkte. Enligt 24 kap. 12 § RB, ska en häktningsframställan senast göras klockan tolv på den tredje dagen efter anhållningsbeslutet.

När en häktningsframställan har gjorts ska rätten enligt 24 kap. 13 § RB, utan dröjsmål hålla häktningsförhandling. Häktningsförhandling får aldrig hållas senare än fyra dygn efter anhållningsbeslutet eller efter det att den misstänkte greps.

Enligt 24 kap. 18 § ska rätten, när den beslutar omhäktning, om inte åtal redan väckts, sätta ut den tid inom vilken åtal ska väckas. Tiden får inte bestämmas längre än vad som är oundgängligen nödvändigt. Är den utsatta tiden otillräcklig, får rätten medge förlängning. Väcks inte åtal inom två veckor, ska rätten, så länge som den misstänkte är häktad och till dess att åtal väckts, hålla ny förhandling i häktningsfrågan med högst två veckors mellanrum och därvid tillse att förundersökningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Om åklagaren inte väckt åtal inom den utsatta fristen eller begärt förlängning av tiden, måste rätten häva häktningsbeslutet.

Det finns dock en undantagsbestämmelse som stadgar att om det är uppenbart att förhandling inom två veckor skulle vara utan betydelse, med hänsyn till utredningen eller av annan anledning, får rätten bestämma längre tids mellanrum.

4.3 Omhäktning

Lagen föreskriver i 24 kap. 19 § RB, att den misstänkte ska försättas på fri fot så snart häktningsskäl inte längre föreligger. Ur en praktisk synvinkel är dock regeln i 18 § bättre rustad för att motverka alltför långa häktningstider. Den stadgar att rätten ska, i samband med häktningsbeslutet bestämma en tid inom vilken åtal senast ska väckas. Denna tid får inte överstiga vad som är oundgängligen nödvändigt. Om åtal inte väcks inom två veckor ska rätten i princip hålla omhäktningsförhandlingar med högst två veckors mellanrum.

Någon bortre tidsgräns har dock, som tidigare påpekats, inte angetts i lagen. Lagstiftaren ansåg detta sakna betydelse i praktiken eftersom rätten sällan bestämmer tiden för åtals väckande till mer än två veckor från häktningsbeslutet. Lagstiftaren anför i propositionen till RB att bestämmelserna svarar väl mot kraven i Europakonventionen om att den som är berövad sin frihet är berättigad till rättegång inom skälig tid.¹⁸

¹⁸ Prop. 86/87:112 s. 52 ff.

Sverige utmärker sig kanske inte i internationella sammanhang för anmärkningsvärt långa häktningstider även om sådana förekommer ibland.¹⁹ Ärende som hamnat på JK:s bord vittnar om detta. Häktningstiderna varierar mycket och är till och med i vissa fall årslånga.²⁰ I det flesta fall handlar det om personer som antingen helt eller delvis frikänts från de brott för vilka de suttit häktade. Men det finns ett särskilt intresseväckande fall där en person sitter 16 månader i häkte. Jag återkommer till detta rättsfall i avsnitt 6.1.

4.4 Sammanfattande analys

I 24 kap. RB återfinns tre paragrafer som behandlar förutsättningarna för häktning. Huvudregeln i 24 kap. 1 § första stycket RB, stadgar att den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver, får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för flyktfara, kollusionsfara eller recidivfara.

Flyktfara föreligger om det finns risk för att den misstänkte avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff. Kollusionsfara föreligger om det finns risk för att den misstänkte genom att röja bevis eller på annat sätt försvårar utredningen. Recidivfara föreligger om det finns risk för att den misstänkte återfaller i sin brottsliga bana.

Lagen föreskriver i 24 kap. 19 § RB, att den misstänkte ska försättas på fri fot så snart häktningsskäl inte längre föreligger. Ur en praktisk synvinkel är dock regeln i 24 kap. 18 § RB, bättre rustad för att motverka alltför långa häktningstider. Den stadgar att rätten ska, i samband med häktningsbeslutet bestämma en tid inom vilken åtal senast ska väckas. Om åtal inte väcks inom två veckor ska rätten i princip hålla omhäkningsförhandlingar med högst två veckors mellanrum. Rätts säkerhetsmekanismen består alltså i omhäkningsförhandlingen i domstol.

¹⁹ Ekelöf *et al* (1994) s. 52

²⁰ Ett exempel på detta är MN som satt häktad i 14 månader misstänkt för mord och dömdes för medhjälp till mord och narkotikabrott av tingsrätten. Svea Hovrätt ändrade dock domen och åtalet för mord ogillades. MN dömdes endast för narkotikabrott se JK- Dnr 4531-05-41.

5 Skälig häktningstid

5.1 Europakonventionen

Genom, lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, gäller Europakonventionen som svensk lag. Enligt 2 kap. 23 § RF, får ingen lag eller föreskrift meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av Europakonventionen. I konventionen finns en rad bestämmelser som handlar om rättegång inom skälig tid. Mest relevant är Art 5 som handlar om rätten till frihet och personlig säkerhet som reglerar förutsättningarna för lagliga frihetsberövanden. Även Art 6 kan åberopas vad gäller rätten till rättegång inom skälig tid för den som är häktad utan att åtal väckts och rättegång hållits. Det råder ett visst samspel mellan Art 5 och Art 6 och det ska jag utveckla i kommande avsnitt.

Dessutom kan Art 8 som handlar om rätten till respekt för privat- och familjeliv, hem och korrespondens vara intressant i sammanhanget. Rättigheterna enligt Art 8 är dock svåra att avgränsa och tydligt definiera eftersom så mycket kan hänföras till privatlivet. Ett frihetsberövande enligt art 5 inkräktar naturligtvis på privatlivet. Emellertid är det dock rimligt att anse att bestämmelserna i art 5 är exklusivt tillämpliga som *lex specialis* inom detta område och att Art 8 snarare fångar upp de aspekter av privatlivet som inte faller in under specialbestämmelser. Mot bakgrund av detta behandlas inte Art 8 vidare i denna uppsats.²¹

Inte heller tas tilläggsprotokoll nr 4²² med trots att protokollet medför ytterligare materiella bestämmelser vad gäller förutsättningar för frihetsberövande. Protokollet tar dock sikte på förbud mot frihetsberövande på grund av oförmåga att fullgöra avtalad förpliktelse vilket inte är relevant för uppsatsens fortsatta framställning om skälig häktningstid.

I följande avsnitt redogör jag för de materiella bestämmelserna i artiklarna 5 och 6. Jag kommer även att hänvisa till relevant europeisk praxis. Eftersom det finns många intressanta rättsfall är det inte praktiskt möjligt att skriva enskilda referat för varje fall. Jag har istället valt att i relevanta delar referera till rättsfallen i notapparaten.

²¹ Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna* (2007) s. 302, 432

²² Protokoll nr 4 (d. 16 sept. 1963) till Europakonventionen, avseende erkännande av vissa rättigheter och friheter än dem som redan finns i konventionen och i dess första tilläggsprotokoll.

5.1.1 Art 5 – Rätt till frihet och personlig säkerhet

Art 5 i Europakonventionen bygger på principen att varje frihetsberövande måste ha stöd i lag och att frihetsberövandet måste vara kringgärdat av särskilda rättssäkerhetsgarantier. Frihetsberövanden får inte ske i annat fall än vad som medges i Art 5.1 (a) till (f).²³

Enligt Art 5.2 ska den som frihetsberövats utan dröjsmål underrättas om skälen för denna åtgärd. Denna underrättelseskyldighet gäller vid alla typer av frihetsberövande.

Enligt Art 5.3 ska den som frihetsberövats på grund av misstanke om brott ofördröjligen ställas inför en domare eller annan ämbetsman. Bestämmelsen gäller endast vid sådana frihetsberövanden som avses i art 5.1 (c). Vidare föreskriver Art 5.3 att den som frihetsberövats ska ha rätt till rättegång inom skälig tid eller till frigivning i avvaktan på rättegång.

Bestämmelserna i Art 5 är således centrala vid en bedömning av skälig häktningstid och därför återges nedan hela Art 5.

5. 1. Var och en har rätt till frihet och personlig säkerhet. Ingen får berövas friheten utom följande fall och i den ordning som lagen föreskriver
 - a) när någon är lagligen berövad friheten efter fällande dom av behörig domstol,
 - b) när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten, antingen därför att han underlåtit att uppfylla en domstols lagligen meddelade föreläggande eller i syfte att säkerställa ett fullgörande av någon i lag föreskriven skyldighet,
 - c) när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten för att ställas inför behörig rättslig myndighet såsom skäligen misstänkt för att ha begått ett brott, eller när det skäligen anses nödvändigt att hindra honom från att begå ett brott eller att undkomma efter att ha gjort detta,
 - d) när en underårig genom ett lagligen meddelat beslut är berövad friheten för att undergå skyddsuffostran eller för att inställas inför behörig rättslig myndighet,
 - e) när någon är lagligen berövad friheten för att förhindra spridning av smittosam sjukdom eller därför att han är psykiskt sjuk, alkoholmissbrukare, missbrukare av droger eller lösdrivare,
 - f) när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten för att förhindra att han obehörigen reser in i landet eller som ett led i ett förfarande som rör hans utvisning eller utlämning.

2. Var och en som arresteras ska utan dröjsmål och på ett språk som han förstår

²³ Danelius, Hans, (2007) s. 93

underrättas om skälen för åtgärden och om varje anklagelse mot honom.

3. Var och en som är arresterad eller på annat sätt berövat friheten i enlighet med vad som sagts under punkt 1.c ska utan dröjsmål ställas inför domare eller annan ämbetsman, som enligt lag får fullgöra dömande uppgifter, och ska vara berättigad till rättegång inom skälig tid eller till frigivning i avvaktan på rättegång. För frigivning får krävas att garantier ställs för att den som frigives inställer sig till rättegången.

4. Var och en som berövas friheten genom arrestering eller på annat sätt ska ha rätt att påfordra att domstol snabbt prövar lagligheten av frihetsberövandet och beslutar att frige honom, om frihetsberövandet inte är lagligt.

5. Var och en som arresterats eller på annat vis berövats friheten i strid med bestämmelserna i denna artikel ska ha rätt till skadestånd.

För härvarande uppsats är det i synnerhet artikelns tredje stycke som är intressant. I det stycket föreskrivs att den som häktats (pre-trial detention) som misstänkt för brott ska ha rätt till rättegång inom skälig tid eller försättas på fri fot i avvaktan på rättegång. Men bestämmelsen är aningen tvetydig. Vid en läsning av art 5.3 tillsammans med art 5.1 kan det vid första anblick verka som om artikeln medger häktning av en misstänkt person under förutsättning att personen är berättigad rättegång inom skälig tid. Men rätt till rättegång är ju en rättighet som ändå ges i art 6. Därför skulle en sådan tolkning av art 5 inte vara förenlig med artikelns ändamål, dvs. att begränsa häktning till de fall då det är nödvändigt ur ett samhällligt perspektiv och samtidigt ge rättssäkerhetsgarantier till den häktade.

Dessutom skulle en sådan tolkning innebära att Europakonventionen tillåter häktning i långt många fler fall än de flesta europeiska ländernas nationella rättsordningar vilket naturligtvis inte är fallet och därför har domstolen i en rad avgöranden förtydligat innebörden av art 5.3. Domstolen har slagit fast att häktning måste motiveras med relevanta rättsliga grunder och att häktning inte får överskrida skälig tid.²⁴ Det kan finnas relevanta omständigheter (komplicerad förundersökning, stort antal vittnen m.m.) som berättigar långa tider innan rättegång i domstol hålls vilket inte är det samma som att säga att det är skäligt att hålla den misstänkta personen häktad under samma tid. Den tid som kan anses skälig enligt art. 6.1 kan i vissa fall utgöra en kränkning enligt art 5.3.²⁵

²⁴ Ovey och White, *Jacobs and White: The European Convention on Human Rights* (2006) s. 134; *Neumeister v. Österrike*, nr. 1936/63, § 4.

²⁵ *Matznetter v Österrike*, 2178/64 (16.12.42), 12 § Målet handlar om Matznetter som häktades år 1963 misstänkt för ekonomisk brottslighet. Matznetter hölls häktad i två år varför han klagade till domstolen och hävdade att han suttit häktad oskäligt länge. Fråga i målet var om relevanta rättsliga grunder för häktningen förlegat och om målet handlagts med tillräckligt skyndsamt. Europadomstolen fann att både flykt- och recidivfara förelegat fram till dagen då den nationella domstolen hävt häktningen. Trots den ovanligt långa

Grundförutsättning för att hålla någon häktad en längre tid är alltså att skälig misstanke om brott alljämt föreligger. Om skälig misstanke inte lägre föreligger finns inte heller någon laglig grund för frihetsberövandet.²⁶

Det går inte att ge något generellt svar på hur lång tid som kan anses skälig tid enligt art 5.3. Bedömningen kan inte göras ”in abstracto” utan beror på förutsättningarna i varje enskilt fall.²⁷ Domstolen har inte utarbetat någon uttömmande lista av vilka grunder som kan berättiga till en särskilt lång häktningstid utan varje fall och varje moment ska prövas mot bakgrund av den häktade personens och samhällets intressen.²⁸ Det är viktigt att i sammanhanget inte glömma att oskuldspresumtion gäller och bevisbördan ligger på myndigheternas sida.²⁹

I frågan vad som i detta sammanhang ska förstås med ”skälig tid” föreligger omfattande praxis i Europadomstolen. Domstolen har formulerat att skälighetsbedömningen består i två delar. Först och främst ska rätten bedöma om angivna omhåtningsgrunder är relevanta och tillräckliga (relevant and sufficient). För det andra ska rätten bedöma om förundersökningen bedrivits så skyndsamt som möjligt.³⁰ Kravet på särskild skyndsamhet får dock inte innebära att de processuella reglerna för handläggningen frångås.³¹ Enligt praxis räknas i brottmål tiden från frihetsberövandets början fram till domslut i första instans.

Europadomstolen har formulerat följande nio vägledande principer i bedömningen om en häktningstid varit skälig³²:

1. Om häktningen endast grundar sig på ”skälig” misstanke om brott utan att särskilda häktningsgrunder föreligger kan frihetsberövandet vara konventionsenligt i ett inledande skede; detta är dock inte en tillräcklig grund för att frihetsberövandet ska fortsätta någon längre tid.³³

handläggningstiden hos de nationella myndigheterna fann Europadomstolen, med hänsyn till målets komplexitet, att målet handlagts med tillräcklig skyndsamhet. Domstolen bedömde således inte att någon kränkning av art 5.3 skett.

²⁶ Van Dijk, Pieter *et al*, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (2006) s. 492-493

²⁷ *Stögmüller v. Österrike*, nr. 1602/62 § 4.; *Labita v. Italien*, nr. 26772/95, § 132 *Wemhoff v. Tyskland* nr. 2122/64, § 10

²⁸ *Caballero v. U.K.*, nr. 32819/96. I detta fall anförde Europadomstolen att Brittisk lagstiftning vilken föreskrev att, om en person som häktats misstänkt för våldsbrott begått ett liknade brott tidigare inte kan komma i fråga om frigivning mot borgen, stred mot Europakonventionen art 5.3.

²⁹ Van Dijk, Pieter *et al* (2006) s. 493; *W. v. Schweiz*, nr. 14379/88, § 30.

³⁰ Van Dijk, Pieter *et al* (2006) s. 493

³¹ *Wemhoff v. Tyskland*, §§ 16-17

³² Danelius, Hans (2007) s. 119; Ovey och White, (2006) s.135,137; *Wemhoff v. Tyskland* nr. 2122/64, § 9. I detta mål fastställde domstolen att relevant tid i brottmål räknas från frihetsberövandets började fram till domslut i första instans och rättegång i över instans inte ska räknas in.

³³ I *Jėčius v. Litauen* nr. 34578/97 ansåg Europadomstolen att endast misstanke om mord inte berättigade frihetsberövande under så lång tid som 15 månader,

2. Efter en tid måste, vid sidan av skälig misstanke för brott, ett annat häktningsskäl föreligga.³⁴ Det åligger Europadomstolen att övervaka att de häktningsgrunder som domstolen har tagit stöd i verkligen föreligger och att dessa omständigheter både varit relevanta och tillräckliga³⁵.
3. Flyktfara anses minska efter hand som häktningen pågår.³⁶ Den frihetsberövade personen kan ju räkna med att häktningstiden avräknas från ett eventuellt fängelsestraff³⁷. Vid bedömning huruvida flyktfara föreligger ska inte endast riskerat straff inräknas utan även den misstänktes karaktär, moral samt tillgångar och kontakter utomlands³⁸. Flyktfara är den grund, på vilken häktning oftast motiveras³⁹. Frigivning ska ske om borgen kan ställas.⁴⁰ Om mindre ingripande åtgärder kan tillgripas ska så ske.
4. Även kollusionsfara anses minska efterhand som förundersökningen framskrider.⁴¹
5. Vid mycket grova brott kan risken för störning av allmän ordning godtas som häktningsskäl, under förutsättning att en sådan regel finns enligt nationell lagstiftning.⁴²
6. Häktningstiden ska stå i rimligt förhållande till det fängelsestraff som kan komma att utdömas.⁴³
7. Beslut om häktning, särskilt långvariga, måste vara tydligt motiverade. Ett stereotyp angivande av de i lagen angivna häktningsskälen är inte tillräckligt.⁴⁴
8. När det finns godtagbara skäl för häktning måste det dessutom prövas om myndigheterna bedrivit brottsutredningen tillräckligt skyndsamt, s.k. ”special diligence”. Det är av stor vikt att utreda hur lång tid själva förundersökningen fram till domstolsbeslut i första

³⁴ *Neumeister v. Österrike* nr. 1936/63, § § 4-5

³⁵ Se tex. *Letellier v. Frankrike*, nr. 12369/86, § 35. I detta mål hävdade den franska regeringen att upprätthållande av allmän ordning motiverade häktning under en längre tid. Europadomstolen höll med och sade att grova brott som leder till ”social-disturbance” kan berättiga till häktning. Men, tillade domstolen, frihetsberövandet kan bara vara godtagbart så länge som upprätthållandet av den allmänna ordningen faktiskt kräver; *W. V. Schweiz* § 30; *Labita v. Italien*, § § 152-153

³⁶ *Neumeister v. Österrike, Stögmüller v. Österrike*, nr. 1602/62

³⁷ Danelius, Hans (2007) s. 120

³⁸ Van Dijk, Pieter *et al* (2006)s. 494, *Leiteller v. Frankrike* § 43, *Neumeister v. Österrike* §10

³⁹ Ovey White (2006). s. 135. *Wemhoff v. Tyskland*

⁴⁰ I *Barfuss v. Tjeckien*, nr. 35848/97, var den häktade personen misstänkt för omfattande korruption. Denne hade ett bra kontaktnät i Tyskland och risken för att han skulle resa dit ansågs stor. Eftersom Tjeckien och Tyskland inte hade ett utlämningsavtal släpptes han inte mot borgen. Detta resonemang godtogs av Europadomstolen.

⁴¹ *Letellier v. Frankrike* § § 39; *Tomasi v. Frankrike* nr. 12850/87 § 95; Van Dijk, Pieter *et al* (2006) s. 495

⁴² *Letellier v. Frankrike*, § 51

⁴³ I fallet *Goral v. Polen*, nr. 38654/97, hade häktningstiden utgått till ca 18 månader och Goral dömdes sedermera till två års fängelse. Häktningstiden bedömdes oskälig eftersom den kunde komma att överstiga det fängelsestraff som Goral ev. riskerade.

⁴⁴ *Nikolov v. Bulgarien* nr. 38884/97, § 66 ff.

instans har pågått. När det gäller bedömningen av skyndsamheten i förundersökningen ska tre kriterier särskilt utvärderas. Komplexiteten av utredningen, den misstänkte personens beteende och myndigheternas handlingar.⁴⁵ I vissa fall har Europadomstolen bedömt att fyra år är konventionsenligt men i andra fall att 4 månader inte är det.⁴⁶ Europadomstolen är benägen att tillåta längre häktningstider för misstanke om maffia-, terrorist-, och samhällsfarliga brott och kortare häktningstid vad gäller frihetsberövande av minderåriga.

9. Art 5.3 gäller endast om omständigheterna under 5.1 (c) föreligger⁴⁷.

5.1.2 Art 6 – Rätt till rättvis rättegång

Enligt art 6 är den, mot vilken anklagelser riktas, berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid. Regeln tar, som sagt, snarare sikte på att tillse skyndsamt handläggning och rättegång inom skälig tid än på att begränsa häktningstiden. Det finns dock ingenting som hindrar att en person som anser sig ha suttit häktad för länge stämmer enligt både art 5.3 och 6.1

Europadomstolen har prövat hur skälig tid enligt art 6.1 ska beräknas. Domstolen har fastställt att relevant tid i brottmål löper från och med den dag en person kan sägas vara anklagad för ett brott. I detta sammanhang betyder det den dag då myndigheterna har vidtagit någon åtgärd som lett till att den misstänkte personens situation väsentligt har påverkats⁴⁸. Det kan t.ex. vara att en förundersökning har inletts eller att den misstänkte har anhållits eller underrättats om att denne är misstänkt för brott. Slutpunkten för relevant tid är slutlig dom. Tidsberäkningen är således de samma som i art 5.3, men det betyder dock inte att skälighetsbedömningarna är identiska.⁴⁹

Frågan om ett mål har avgjorts inom skälig tid har åtskilliga gånger prövats i Europadomstolen. Domstolen har fastställt en rad kriterier för bedömningen. Vad gäller civilrättsliga tvister ska målets komplexitet, parternas agerande och myndigheternas handläggning av målet beaktas. Flera gånger har medlemsstater fällts till ansvar för kränkning av art 6.1 på den grunden att handläggningen inte varit tillräckligt aktiv ävensom målet varit komplicerat. I brottmål är kriterierna likartade, men naturligtvis har den tilltalade ingen skyldighet att samarbeta och någon förebråelse kan inte riktas mot honom för att han har använt de rättsmedel som står till hans

⁴⁵ Van Dijk, Pieter *et al* (2006) s. 496, Danelius, Hans (2007) s. 121

⁴⁶ *Tex. W v. Schweiz; Belchev v. Bulgarien* nr. 39270/98

⁴⁷ *Ovey och White* (2006) s. 136, *De Wilde m. fl. v. Bulgarien* nr. 2832/66; 2835/66; 2899/66.

⁴⁸ Danelius, Hans (2007) s. 133 ff.

⁴⁹ *Stögmüller v. Austria*, § 5

förfogande. Däremot kan den misstänktes handlande i andra avseenden som kan ha försenat processen inte läggas staten till last.⁵⁰

Vid kränkning av rätten till prövning inom skälig tid enligt art 6.1 i Europakonventionen dömer Europadomstolen med stöd av art 41 normalt ut ersättning för renodlad ideell skada (s.k. non-pecuniary damage). Enligt domstolen ska, när det gäller ersättning ideell skada bestående i oskäligt lång handläggningstid ska ersättning utgå med 1000-15000 EURO per år som handläggningen – inte dröjsmålet – varat. Utgången i det nationella målet saknar i sammanhanget betydelse. Det sammanlagda beloppet ökas med 2 000 EURO om målet rör något för den enskilde i sammanhanget är av betydelse. Ersättningen minskas i vissa fall, t.ex. om flera domstolar handlagt målet eller om den drabbade genom sitt handlande förorsakat delar av tidsutdräkten.⁵¹

5.1.3 Sammanfattande analys

Det finns ingenting som hindrar att en person som anser sig ha suttit häktad under en alltför lång tid stämmer enligt både art 5.3 och 6.1. Däremot kan en person som försatts på fri fot innan huvudförhandling hållits inte stämma enligt art 5 utan endast enligt art 6. (Se avsnittet 5.1.2)

Begreppet ”skälig tid” enligt de två artiklarna betyder inte nödvändigtvis alltid samma sak.⁵² I art 5.3 måste begreppet förstås mot bakgrund av att en person faktiskt sitter frihetsberövad. Den tid som kan tolereras i dessa fall måste av naturliga skäl anses kortare än vad som gäller för art 6⁵³. Syftet med art 5.3 är att begränsa tiden för frihetsberövanden och syftet med art 6 är istället att främja snabbheten i rättsskipandet. Det innebär att vad som kan anses som skälig tid i enlighet med art 6 inte per automatik är förenlig med art 5.3.⁵⁴

Uppställda frågor i föreliggande uppsats besvaras således genom att studera art 5.3 snarare än art 6 i Europakonventionen. Europadomstolen har genom praxis format och avgränsat betydelsen av bestämmelsen. Domstolen har dock inte utarbetat någon uttömmande lista av vilka grunder som berättigar till häktning. Varje fall ska prövas individuellt enligt de principer som domstolen utformat. Europakonventionen stadgar s.k. miniminormer och det finns ingenting som hindrar att de nationella rättsordningarna att instifta ett starkare rättsskydd.

Enligt Europadomstolen kan en häktning som endast grundar sig på ”skälig” misstanke om brott, utan att särskilda häktningsgrunder föreligger,

⁵⁰ Danelius, Hans (2007) s. 264

⁵¹ *Zullo v. Italien*, nr 64897/01 § 26 I detta mål formulerade domstolen vilka kriterier som ska tillämpas när det gäller ersättning för konventionskränkning bestående i en oskäligt lång handläggningstid.

⁵² Ovey och White (2006) s. 137, Van Dijk, Pieter *et al* (2006) s. 492

⁵³ *Tex. Wemhoff v. Tyskland*

⁵⁴ Danelius, Hans, (2007) s. 262

vara konventionsenligt i ett inledande skede men det är inte en tillräcklig grund för att frihetsberövandet ska fortsätta någon längre tid. (Enligt svensk rätt är det närmast ett undantag att häkta någon på grund av *skälig* misstanke. Det är en s.k. utredningshäktning och regleras i 24 kap. 3 § RB. Se avsnitt 4.) Efter en tid måste, vid sidan av skälig misstanke för brott, ett annat häktningsskäl föreligga.

Europadomstolen har bedömt att häktningsgrunden flykttfara anses minska efter hand som häktningen pågår. Enligt svensk lagstiftning ska rätten, om möjligt, ålägga brottsmisstänkt person reseförbud och anmälningsskyldighet framför att häkta honom. (24 kap. 2 § RB.)

Även kollusionsfara anses minska efterhand som förundersökningen framskrider. Vid mycket grova brott kan risken för störning av allmän ordning godtas som häktningsskäl, under förutsättning att en sådan regel finns enligt nationell lagstiftning.

Enligt Europadomstolen ska häktningstiden stå i proportion till det fängelsestraff som kan komma att utdömas. Den proportionalitetsprincip som finns i svensk rätt tar snarare sikte om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som häktningen innebär för den misstänkte. (Se avsnitt 4 och 24 kap. 1 § tredje stycket RB)

Enligt domstolens praxis måste beslut om häktning vara tydligt motiverade och stereotypa motiveringar får inte förekomma. Även om det finns godtagbara skäl för häktning så måste myndigheterna ändå tillse att brottsutredningen fortgår tillräckligt skyndsamt. (Skyndsamhetskravet finns i 24 kap. 18 § RB.)

Svensk lagstiftning innehåller ingen tidsgräns för hur länge man får hålla någon häktad. Europakonventionen innehåller inte heller någon bortre gräns, men innehåller i alla fall en ”skälig tid” bestämmelse. Jag skulle dock inte säga att det innebär att Europakonventionen erbjuder ett starkare skydd än svensk nationell lagstiftning. Rättssäkerhetsmekanismen i den svenska lagen ligger i att omhäktningförhandling måste ske 14:e dag. Vid denna förhandling ska domstolen göra en rättslig prövning av åklagarens begäran om fortsatt häktning. Om rätten bedömer att skäl för häktning inte föreligger släpps den misstänkte genast på fri fot.

Europakonventionen och RB gäller parallellt och skyddet är kumulativt, med andra ord gäller principen om dubbelt skydd. Det betyder i praktiken att Europakonventionen tar över när den ger ett starkare skydd än de inhemska reglerna medan de inhemska reglerna tar över där dessa är starkare än Europakonventionen.⁵⁵

⁵⁵ Bernitz, Ulf, *Europakonventionens införlivande med svensk rätt - en halvmesyr*, (1994/95) s. 264

6 Skälig häktningstid i nationell praxis

Det finns ingen publicerad praxis som tar upp frågan om hur länge en person kan sitta häktad enligt svensk rätt. Även om frågan, mig veterligen, aldrig har ställts på sin spets så har Stockholms tingsrätt i ett fall tangerat frågan. Spörsmålet uppkom då BHS hävdade att hans rättigheter enligt Europakonventionen art 5.3 kränkts då han suttit häktad i 16 månader med fulla restriktioner⁵⁶. På denna grund stämde BHS staten och krävde skadestånd.

Jag skriver att frågan om skälig tid endast delvis prövats eftersom parterna kom att förlikas. Det finns dock ett antal andra fall som har prövats av JK i vilka frihetsberövade personer erkänts ersättning på andra grunder men där JK ändå har resonerat kring skäliga häktningstider, om än inte gjort någon konkret bedömning av ”skälig häktningstid”.

Det finns här skäl att gå lite närmare in på JK och JK:s arbete. Det är som sagt JK:s uppgift att företräda staten och JK har processbehörighet att föra statens talan i domstol men också att förlika en tvist.⁵⁷ Vad gäller ekonomisk kompensation för ett ogrundat frihetsberövande prövar JK frågan med stöd av skadeståndslagen 3 kap. 2 § och frihetsberövandelagen⁵⁸. Uppgiften fullgörs också genom att JK vid s.k. frivillig skadereglering i det enskilda fallet tar ställning till en begäran om ersättning.⁵⁹

Ett medgivande att förlikningsvis utge ett visst belopp bygger många gånger på uppfattningen att det också finns en rättslig skyldighet att utge beloppet men det kan inte bortses från att en förlikning även innefattar andra överväganden, bl.a. av processekonomiskt slag⁶⁰. Det betyder att JK har möjlighet att förlika och utge ekonomisk ersättning utifrån någon slags rimlighetsbedömning utan att JK i princip har juridisk skyldighet att göra så. Det är viktigt att ha i åtanke att skadestånd från JK inte är synonymt med ett erkännande om att fel har begåtts.

⁵⁶ Reglerna gällande rättens möjligheter att bevilja åklagarens yrkande om restriktioner återfinns i RB 24 kap 5 a §.

⁵⁷ JK, till skillnad från JO, prövar frågor i sak. JO däremot granskar själva handläggningen men prövar inte sakfrågor. Utgångspunkten är att det är viktigt att respektera domstolens självständighet; JO-instruktionen 2 § (se också fotnot nr. 74 och 93)

⁵⁸ Utgångspunkten för Justitiekanslerns skadereglering är bestämmelserna i förordningen (1995:1301) om handläggning av skadeståndsanspråk mot staten.

⁵⁹ Förordning (1975:1345) med instruktion för Justitiekanslern; SOU 2004:23 *Från verkförordning till myndighetsförordning* s. 180 ff.

⁶⁰ JK Dnr. 2820-01-94 punkt 6

6.1 Allmän domstol

Frågan om skälig häktningstid har egentligen aldrig prövats av allmän domstol i Sverige, även om frågan har tangerats både i Stockholms tingsrätt och därefter (i samma mål) i HD. Frågan blev aktuellt i och med att en person som suttit häktad med fulla restriktioner hävdade att hans rättigheter enligt Europakonventionen art 5.3 kränkts. Målet togs först upp till prövning i Stockholms tingsrätt. Delar av prövningen hänsköts dock till HD genom s.k. ”hissprövning”⁶¹. Detta mål har direkt bäring på frågan om skälig häktningstid enligt svensk rätt i ljuset av Europakonventionen. Jag kommer nedan att redogöra för målet utan att, i referatet, dela upp prövningen mellan tingsrätten och HD.

Stockholms tingsrätt T- 11806-00/NJA 2007 s. 295

I vid Stockholms tingsrätt yrkar BHS att staten ska förpliktigas att till honom utge 500 000 kr i skadestånd på den grund att han hållits häktad med fulla restriktioner under allt för lång tid (ca 16 månader) innan han har fått sin sak prövad i domstol, och att han lidit allvarliga psykiska men av frihetsberövandet. BHS påstår att staten i och med den långa häktningstiden har brutit mot art 5.3 i Europakonventionen som stadgar att var och en som frihetsberövats utan dröjsmål ska ställas inför en domare och är berättigad rättegång inom skälig tid. Därför kräver BHS skadestånd enligt art 5.5 i konventionen. Dessutom hävdar BHS att staten är skadeståndsskyldig enligt frihetsberövelagen.

Staten genom JK hävdar att svensk domstol inte kan döma ut skadestånd med direkt stöd av artiklarna 5.3 och 5.5 i Europakonventionen. Och även om så vore fallet har det inte varit obefogat att hålla BHS häktad så länge som skett. Häktningstiden kan inte anses utgöra någon kränkning av Europakonventionen art 5.3. I de fall Europadomstolen har ansett att en frihetsberövad person inte erhållit rättegång inom skälig tid, har det i princip varit fråga om frihetsberövanden som har varat under längre tid än i det här aktuella fallet. Vidare har Europadomstolen godtagit längre häktningstider än 16 månader och i ett fall har Europadomstolen ansett att det inte förelegat något brott mot Europakonventionen där en person i ett mål om komplicerad ekonomisk brottslighet varit häktad i fyra år.

Tingsrätten gör ingen bedömning i sak utan hänskjuter frågan om brott mot art 5.3 i Europakonventionen kan berättiga skadestånd enligt svensk rätt jämlikt art 6 i konventionen till HD.

När frågan prövas i HD hänvisar rätten till NJA 2005 s. 462, i vilket HD behandlade frågan om kränkning av art 6.1 i Europakonventionen dvs. rätt till rättegång inom skälig tid. I avgörandet konstaterar HD att art 41

⁶¹ Ang. s.k. ”hissprövning” se RB 56 kap 13 §

i Europakonventionen inte i sig kunde läggas till grund för att förena konventionen och skadeståndssanktioner enligt svensk rätt eftersom art 41 inte tar sikte på de inhemska domstolarna utan på Europadomstolen. Vidare konstaterar HD att inte heller art 13 i Europakonventionen kan läggas direkt till grund för slutsatsen att konventionskränkningar medför skadeståndsskyldighet i nationell rätt. Ideell skada ersätts i princip bara om det finns särskilt lagstöd. HD anmärkte emellertid att om svensk lagstiftning inte ger möjlighet till skadestånd kan det uppstå situationer där den skadelidande inte har möjlighet att söka gottgörelse för en konventionskränkning. Detta kan i sig innebära ett konventionsbrott. HD slog alltså fast en princip om rätt till skadestånd enligt svensk lagstiftning för de fall art 6 i Europakonvention kränkts.

Det föreligger dock en skillnad mellan art 5 och art 6 i det att art 5.5 faktiskt innehåller en direkt skadeståndssanktion i händelse av kränkning av art 5. Enligt HD innebär detta visserligen en förpliktelse för staten, men regeln kan inte direkt läggas till grund för skadestånd enligt svensk rätt. Men mot bakgrund av vad HD fann i NJA 2005 s. 462 och den där etablerade principen om rätt skadestånd vid konventionskränkning, ska skadestånd kunna utdömas också när det gäller kränkning av bestämmelserna i art 5. Det innebär för att rätten i första hand ska pröva skadeståndsanspråket för felaktigt frihetsberövande enligt skadeståndslagen och frihetsberövandelagen. Eftersom svenska regler ska tolkas föredragskonformt med Europakonventionen kan vissa avsteg från vad som föreskrivs i lagmotiv, praxis eller doktrin vara nödvändiga. I den mån Sveriges förpliktelser enligt Europakonventionen art 5.5 inte kan uppfyllas får alltså skadestånd ges utan särskilt lagstöd.⁶²

Efter HD:s bedömning i skadeståndsfrågan återgick målet till Stockholms tingsrätt. Men innan huvudförhandling i TR kom till stånd förlikades parterna. Efter kontakt med Karin Wistrand,⁶³ ansvarig handläggare hos JK, framkommer det att statens inställning i processen alltjämt varit att BHS i och för sig varit häktad under lång tid men inte så lång tid att en kränkning art 5.3 hade uppkommit. JK gör bedömningen att med hänsyn till målets komplexitet (komplicerad internationell ekobrottshärva med en rad inblandade, där ingen egentligen samarbetade och flera var häktade i sin utevaro och befann sig utomlands) och att åklagaren enligt JK:s mening drivit förundersökningen framåt med rimlig skyndsamhet fanns grund för den långa häktningen. Sammantaget med att skadeståndsmålet hade dragit ut på tiden samt att BHS hade flyttat från Sverige enades parterna om en förlikning. Förlikningsavtalet innebär bl.a. att JK tillerkände BHS ekonomisk ersättning à 70 000 kr samtidigt som båda parter står för sina egna rättegångskostnader.

⁶² Schultz, Mårten, *Skadeståndsrätten i de mänskliga rättigheternas tjänst*. (2007/08) s. 144; Stenborre, Eva, *Det går att få skadestånd utan särskilt lagstöd*. (2007)

⁶³ Se bilaga C - Utdrag från mailkorrespondens

6.2 Beslut av Justitiekanslern

En person som har varit häktad kan till JK ansöka om ersättning i de fall när förundersökningen har avslutats utan att åtal väckts eller om frikännande dom har meddelats för den brottsmisstanke som frihetsberövandet avsåg. Ersättning lämnas för utgifter, förlorad arbetsförtjänst, intrång i näringsverksamhet och lidande. Ersättning för lidande ska bestämmas efter en individuell prövning. Bedömningen görs av JK och uträkningen sker enligt vissa schabloner. För närvarande 20 000 kr i första månaden och 15 000 kr därefter.⁶⁴

JK:s beslut kan alltså ge vägledning i hur länge staten anser det vara skäligt att sitta häktad för vissa brott och därför kan det finnas en poäng i att redogöra för vissa JK-beslut. Nedan återgivna beslut innehåller bedömningar som behandlar frågan om ersättning för oskäliga häktningar.

Fråga om jämkning av ersättning enligt frihetsberövelagen⁶⁵

MN häktades på grund av misstanke om mord och dömdes för medhjälp till mord och narkotikabrott av Falu tingsrätt. Genom dom ändrade dock Svea Hovrätt tingsrättens avgörande på så sätt att åtalet för mord ogillades. MN dömdes endast för narkotikabrott. MN begärde därför av staten ersättning enligt frihetsberövelagen.

JK gjorde bedömningen att då MN frikänts från brottsmisstanke som föranledde frihetsberövandet borde han i princip vara berättigad ersättning enligt frihetsberövelagen. Åklagaren avstyrkte dock att ersättning skulle utgå eftersom MN försökte undanröja bevis eller på annat sätt försökt försvåra sakens utredning. Enligt åklagaren hade MN genom sitt eget beteende föranlett beslutet om frihetsberövande och även medverkat till att frihetsberövandet dragit ut på tiden.

JK tillstyrker att enligt 6 § frihetsberövelagen kan ersättning vägras eller sättas ned, om den skadelidandes eget beteende har föranlett beslutet om frihetsberövande. Det kan enligt förarbetena finnas anledning om den skadelidande har handlat på ett sådant sätt att han har dragit misstankarna mot sig. Men JK anser dock att utredningen i detta fall inte ger stöd för en sådan slutsats utan bedömer att ersättning ska utgå till MN.

MN hölls frihetsberövad i 14 månader på grund av allvarliga brottsmisstankar. Det massmediala intresset var stort vilket normalt innebär att ersättningen blir ett högre belopp än vanligt. Samtidigt hävdar JK att ett högre belopp än det yrkade inte kommer på fråga, utan ifrån en samlad bedömning av omständigheterna anser JK en skälig ersättning vara 275 000 kr.

⁶⁴ www.jk.se, klicka på ikonen "Frihetsberövande" och läs under rubriken "Lidande".

⁶⁵ JK Dnr 4531-05-41

Ersättning enligt frihetsberövelagen när den ersättningssökande delvis har frikänts från de misstankar som frihetsberövelandet avsåg⁶⁶

HÖ var anhållen och häktad. Han berövades friheten under sammanlagt åtta månader på grund av misstanke om grovt narkotika brott. Under en tid var han också häktad för smuglingsbrott. HÖ dömdes av Falu tingsrätt för narkotikabrott till fängelse i sex månader. Fängelsestraffet ansågs helt verkställt genom den tid som HÖ suttit frihetsberövad.

HÖ begärde dock ersättning för lidande, förlorad ersättning från försäkringskassan och ombudskostnader. Som grund åberopade HÖ att han suttit frihetsberövad i fyra månader längre än han borde ha gjort med hänsyn till det utdömda straffet.

Av 24 kap. 2§ RB, följer att den som suttit anhållen eller häktad i mer än 24 timmar är berättigad ersättning om det för viss del av brottsligheten meddelats frikännande dom. Bestämmelsen innebär att man i efterhand måste göra en bedömning av den brottslighet som den frihetsberövade slutligen dömts för är av sådan art och sådant allvar att brotten i sig kunde ha medfört frihetskränkningen. JK gör bedömningen att det inte är uppenbart att HÖ inte skulle ha frihetsberövats om misstankarna mot honom från början enbart rört de gärningsmoment som han senare dömdes för.

Enligt JK:s praxis utdöms ersättning för en del av frihetsberövelandet om det är uppenbart att detta varat längre än som skulle ha varat fallet om man från början hade bedömt brottsligheten på det sätt som slutligen skedde. Ersättning ges alltså för den ”utskjutande” delen.

JK gör bedömningen att HÖ varit frihetsberövad i sammanlagt 243 dagar, men dömdes av rätten till fängelse i 180 dagar. Om HÖ varit häktad endast för det brott han sedermera dömdes för skulle häktningstiden uppenbarligen ha blivit kortare. JK anser att HÖ är berättigad ersättning för 120 dagar. Det innebär att JK anser att HÖ för narkotikabrottet rätteligen kunde frihetsberövas i 123 dagar, dvs. ca fyra månader.

Frågan om ersättning till en poliskommissarie som varit frihetsberövad under knappt ett år⁶⁷

OL var berövad friheten som anhållen och häktad under ca 11 månader. Först häktades han på sannolika skäl misstänkt för grovt narkotikabrott samt grovt vapenbrott (åtalspunkter 16-17). Därefter häktades han för ännu ett grovt vapenbrott och grovt tjänstefel (åtalspunkt 20), och till sist för ytterligare ett grovt vapenbrott (åtalspunkt 18). OL satt oavbrutet frihetsberövad.

OL dömdes av Stockholm tingsrätt för medhjälp till grovt narkotikabrott, medhjälp till försök till grovt narkotikabrott, grovt vapenbrott och grovt brott om lagen om brandfarliga och explosiva varor till fängelse om fyra år.

⁶⁶ JK Dnr. 4482-07-41

⁶⁷ JK Dnr 2683-06-4

Domen överklagades till Svea Hovrätt som ogillade åtalet och satte OL på fri fot. Riksåklagaren överklagade domen till Högsta Domstolen som slutligen dömde OL för vapenbrott (åtalspunkt 18) och tjänstefel (åtalspunkt 20)

OL begärde sedermera ersättning enligt frihetsberövandelagen om 2 000 000 kr. OL hävdade att han suttit häktad för på grund av misstankar som han sedan friats för (dvs. åtalpunkterna 16 och 17). Åklagaren avstyrkte anspråket och hänvisade till att det inte kunde anses uppenbart att OL inte skulle ha häktats för de brott han dömdes för. JK ansåg att utredningen bekräftade att OL hade rätt och därmed blev frihetsberövandelagen 2§ aktuell.

JK hade sålunda att ta ställning till om det är uppenbart att OL inte skulle ha frihetsberövats om han varit misstänkt endast för vapenbrott och tjänstefel. JK delar i denna del åklagarens åsikt att det inte kan anses vara uppenbart att OL inte skulle ha frihetsberövats för dessa gärningar. Däremot anser JK att frihetsberövandet inte skulle ha pågått under så lång tid. JK menar att det är rimligt att utgå från att frihetsberövandet skulle ha pågått under fyra månader och att OL alltså suttit sju månader för länge i häktet.

6.3 Sammanfattande analys

I svensk domstol har ”skälig häktningstid” inte ännu prövats men vad som dock står klart dock är att svensk lagstiftning på området ska tolkas föredragskonformt med Europakonventionen.⁶⁸ Det är egentligen inte något nytt. Sverige har av lång tradition, egentligen sedan långt innan vi tillträdde Europakonventionen 1995, av att tillämpa konventionen. Successivt har förstas konventionen fått ökat utrymme, i särskilt de högre instanserna. I många fall⁶⁹ har HD direkt tillämpat en bestämmelse i konventionen istället för inhemsk lag, allt för att inte riskera att underkännas vid en eventuell prövning i Europadomstolen. I vissa fall har domstolen till och med tillämpat Europakonventionen på ett sätt, trots inhemsk lag förespråkar ett annat.⁷⁰

JK har i de tre redovisade fallen bedömt att 4 månader är en skälig häktningstid. I det ena fallet⁷¹ rörde det sig om en fällande dom om narkotikabrott med påföljden en månads fängelse. I det andra fallet⁷² rörde det sig om också om narkotikabrott med påföljden sex månaders fängelse. I det tredje fallet⁷³ rörde det sig om vapenbrott och tjänstefel med påföljden att, med hänsyn till att det ansågs föreligga särskilda skäl, villkorlig dom utdömdes. Den omständigheten att personen suttit frihetsberövad under en avsevärd tid medförde att domen inte förenades med böter.

⁶⁸ Stockholms tingsrätt T- 11806-00/NJA 2007 s. 295

⁶⁹ RÅ ref 56 om art 6.1; NJA s. 805 om art 9; NJA 2005 s. 462 om artikel 13

⁷⁰ Danelius, Hans, (2007) s. 36-37

⁷¹ JK Dnr 4531-05-41

⁷² JK Dnr 4482-07-41

⁷³ JK Dnr 2683-06-41

7. Förutsättningar för ekonomisk kompensation vid oskäligt frihetsberövande

Gottgörelse vid kränkning av rättigheter enligt Europakonventionen kan utgöras av såväl icke-ekonomisk eller ekonomisk kompensation. En icke-ekonomisk kompensation kan till exempel vara att fastställa och erkänna en kränkning⁷⁴ eller ge strafflindring eller åtalsnedläggelse⁷⁵. Ekonomisk kompensation blir aktuell i de fall då icke-ekonomisk ersättning inte är tillräcklig eller möjlig. Kompensation för kränkning av Art 5 genom oskäligt frihetsberövande, kan enligt svensk lagstiftning och praxis, utgå både enligt nationell rätt (skadeståndslagen 3 kap. 2 § om det allmännas skadeståndsansvar samt frihetsberövelagen) och enligt Europakonventionen.⁷⁶ Under de senaste åren har möjligheterna till ekonomisk kompensation vid kränkning utökats och ett rättighetsskydd har skapats i vilket det allmännas skadeståndsansvar har kommit i fokus.⁷⁷

Det råder en stor spännvidd mellan ideologierna bakom skadestånd. Vissa menar att skadeståndet i första hand är sätt att få människor att bete sig på ett visst sätt som inte leder till skador för annan, andra som ser skadeståndsrätten som ett instrument för styra ersättningsansvaret enligt ekonomiska principer och en tredje kategori ser skadeståndsrätten som en preventiv metod.⁷⁸ Oavsett ideologisk utgångspunkt går det inte att bortse ifrån att ekonomisk ersättning bidrar till ett stärkt rättighetsskydd.⁷⁹

7.1 Frihetsberövelagen

Lag (1998:174) om ersättning vid frihetsberövanden, härefter kallad frihetsberövelagen, ger enskilda som felaktigt har blivit utsatta för

⁷⁴ Justitieombudsmannen, JO, är en del av statens kontrollapparat som övervakar att domstolar och andra myndigheter och tjänstemän vid myndigheter följer lagar och andra författningar. JO:s i särklass främst använda maktmedel är rätten att uttala sig i frågan om en åtgärd företagen av en myndighet eller tjänsteman strider mot lag eller annan författning. JO kan exempelvis kritisera en tjänsteman för att ha brustit i sin myndighetsutövning. Ett sådant uttalande leder inte till något straff och vederbörande måste inte rätta sig efter JO:s uttalande men eftersom det ofta slås upp i medierna blir effekten ofta kännbar ändå.

www.jo.se

⁷⁵ Enligt svensk rätt finns inte stöd för att ett åtal skulle kunna avvisas eller ogillas på grund av t.ex. kränkning av art 6 om att rättegång inte hållits inom skälig tid, men däremot ska rätten enligt BrB vid straffmätningen beakta om det utöver straffvärdet finns någon omständighet som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än straffvärdet motiverar.

⁷⁶ Eftersom JK är regeringens ombud bevakar JK statens rätt när skadeståndsanspråk riktas mot staten. (se avsnitt 6 samt fotnot 56 och 89)

⁷⁷ Schultz, Mårten (2007/08) s. 142

⁷⁸ Erland Strömbäck, *Internationella strömningar inom skadeståndsrätten - kompensation eller prevention?*

frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder, möjlighet att få ekonomisk ersättning av staten. Lagen är inte exklusiv, en skadelidande kan också stödja ett ersättningsanspråk på skadeståndslagen (1972:207), SkL.

Av 2 § frihetsberövandelagen följer att den som har varit häktad eller anhållen under minst 24 timmar i sträck på grund av misstanke om brott har rätt till ersättning om det för viss del av brottsligheten meddelats frikännande dom, åtalet avvisats eller avskrivs eller förundersökningen avslutas utan att åtal väcks och det är uppenbart att frihetsinskränkning inte skulle ha beslutats endast för den övriga brottsligheten. Under samma förutsättning föreligger en rätt till ersättning om någon viss gärning har hänförts under en mildare straffbestämmelse. Ersättning enligt frihetsberövande lagen kan dock inte utgå på den grund att en häktning fortgått oskäligt länge.

Som exempel på en sådan situation där det kan anses uppenbart att ett frihetsberövande inte skulle komma till stånd nämns i förarbetena den situationen att en person häktas på sannolika skäl misstänkt för mord och sedermera fälls till ansvar för vållande till annan död.⁸⁰

Bestämmelsen innebär att det i efterhand måste göras en bedömning av den brottslighet som den frihetsberövande slutligen döms för är av sådan art och sådant allvar att den i sig kunde ha medfört frihetskränkningen. Det gäller med andra ord att sätta sig in i hur den myndighet som beslutade frihetsinskränkningen skulle ha ställt sig om den brottslighet som har hänförts en mildare straffbestämmelse hade bedömts enligt denna straffbestämmelse när beslutet fattades.⁸¹

Enligt 6§ har dock den skadelidande inte rätt till ersättning enligt 2§ om den skadelidande själv uppsåtligt har föranlett åtgärden. Om den skadelidande har, försökt undanröja bevis eller på annat sätt försök försvara sakens utredning eller om den skadelidande vid misstanke om brott försökt undandra sig straff eller lagföring, lämnats ersättning endast i de fall när det finns synnerliga skäl. Ersättningen kan också vägras eller sättas ned om den skadelidandes efter beteende har föranlett beslutet om frihetsinskränkning.

7.2 Skadeståndslagen

Huvudregeln för det allmännas skadeståndsansvar vid myndighetsutövning återfinns i SkL 3 kap. 2 §. Bestämmelsen föreskriver att staten ska ersätta personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning och för skada på grund av att någon annan kränks på sätt som anges i 2 kap 3 § genom fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning.”

Två förutsättningar måste alltså föreligga för att ersättning ska

⁸⁰ Prop. 1997/98:105 s. 49

⁸¹ Prop. 1997/98:105 s. 49 ff.

utgå.⁸² För det första ska skadan vara uppkommen genom fel eller försummelse, och här krävs en regelrätt culpabedömning. För det andra ska skadan uppkommit vid myndighetsutövning.⁸³ För att så ska vara fallet är det inte ett krav att skadan i sin helhet ska bero på en viss tjänsteman utan staten kan också bli ansvarig när detta uppkommit till följd av ett antal mindre förbiseenden hos flera tjänstemän.

Om förutsättningarna enligt ovan är uppfyllda kan ersättning utgå för förmögenhetsskador. Vad gäller skadestånd för ideella skador föreskriver SkL 2 kap. 3§ att ersättning kan utgå för de fall någons personliga integritet allvarligt har kränkts. Traditionellt har svensk rätt intagit en restriktiv attityd till möjligheten att utdöma ett rent ideellt skadestånd på grund av gärningar som innefattat en kränkning av någon annans rättigheter eller intressen. Det har brukat anses att detta fordrar särskilt lagstöd. Denna princip grundas dock inte på en uttrycklig lagregel.

En överträdelse av Europakonventionen anses utgöra, förutom ett konventionsbrott, fel eller försummelse vid myndighetsutövning enligt SkL och berättigar därför till skadestånd. HD har i en serie domar kommit att tillerkänna Europakonventionen som en betydande normkälla inom skadeståndsrätten.⁸⁴ (i nästa avsnitt 7.3 går jag närmare in på konventionens bestämmelser) HD har med relativt invecklade resonemang kommit fram till att konventionskränkningar kan medföra skadestånd för ideell skada enligt svensk nationell lagstiftning. Jag gör här skillnad mellan skadestånd enligt svensk nationell lagstiftning och Europakonventionen. Mot detta kan man givetvis rikta kritik. För det första gäller ju konventionen som gällande svensk rätt och för det andra kommer jag nedan visa att skadeståndslagen ska tolkas föredragskonformt med konventionen vilket gör uppdelningen svårbalanserad. Trots detta anser jag att det har en poäng att försöka hålla reglerna åtskilda, om än bara ur en pedagogisk synvinkel.

HD har prövat om kränkning av Europakonventionen art 6⁸⁵ kan berättiga till skadestånd för förmögenhetsskada samt ideell skada. Att skadestånd för ren förmögenhetsskada kan utgå är inte särskilt kontroversiellt. Vad som är mer banbrytande är HD:s praxis om skadestånd för ideell skada för konventionskränkning. I relativt invecklade resonemang har HD formulerat en princip som går ut på följande: eftersom svensk lagstiftning mycket sällan berättigar till skadestånd för ideell skada kan det uppkomma fall av konventionskränkningar där det inte finns någon grund för att tillerkänna den skadelidande ersättning och att det enligt svensk rätt inte heller finns något annat rättsmedel. Om den skadelidande i ett fall av det slaget ställs utan rättsmedel kan det i sig innebära ett konventionsbrott. Därför ska svenska bestämmelser tolkas fördragskonformt med Europakonventionen även om det kan innebära avsteg från förarbeten och

⁸² NJA 2005:52 s. 495

⁸³ Bengtsson och Strömbäck, 2002 s. 92

⁸⁴ Schultz, Mårten (2007/08) s. 143

⁸⁵ NJA 2005 s. 462

praxis. Det innebär att en kränkning av Europakonventionen kan medföra skadestånd utan särskilt lagstöd.⁸⁶ Låt mig utveckla detta i nästa avsnitt.

7.3 Europakonventionen

Vid en kränkning av någon av de rättigheter som konventioner föreskriver kan domstolen med stöd av art 41 tillerkänna den förfördelade parten ekonomisk ersättning (även för renodlad ideell skada).

HD har konstaterat att denna artikel är en regel som tar sikte på Europadomstolen och därför inte ställer några krav på de nationella domstolarna att tillerkänna gottgörelse.⁸⁷

I art 13 finns det däremot en bestämmelse som avser de nationella regleringarna. Enligt denna artikel är Sverige förpliktat att tillhandahålla effektivt nationellt rättsmedel för att förebygga eller kompensera kränkningar av de rättigheter som konventionen anger. Art 13 innefattar enligt HD endast en förpliktelse att tillhandahålla rättsmedel och ger i sig inte medborgarna någon omedelbar rätt till ekonomisk kompensation.⁸⁸ Av Europadomstolens praxis framgår det att även rättsmedel kan utformas på olika sätt men att det är någon typ av kompensation som åsyftas i art 13. Den behöver i och för sig inte resultera i ekonomisk gottgörelse utan kan vara av icke-ekonomisk natur till strafflindring. Men i fall där strafflindring inte är möjligt ska ekonomisk kompensation utgå.⁸⁹

I art 5.5 finns en särskild skadeståndssanktion för frihetsberövande i strid med bestämmelserna i artikeln.⁹⁰

Art 5.5 är utformad som en förpliktelse för staten men innebär inte i sig någon omedelbar rätt till skadestånd i en inhemsk domstol. Men som jag tidigare har redogjort för har HD formulerat en princip⁹¹ för skadeståndsersättning på grund av en konventionskränkning. Det betyder att en person som har suttit häktad oskäligt länge är berättigad ersättning utan särskilt lagstöd i skadeståndslagen och frihetsberövelagen utan direkt på grundval av Europakonventionen.⁹²

⁸⁶ Stenborre, Eva (2007) s. 144; Mörk och Hermansson, *Enskildas rättsskydd vid lagstiftarens försummelse – om estoppel-argumentet i svensk rätt* (2008) s. 243

⁸⁷ NJA 2005:52 s 493; Schultz, Mårten (2007/08) s. 145

⁸⁸ NJA 2003 s. 217; 2004 s. 662; NJA 2005:52 s. 494

⁸⁹ NJA 2003:62 s. 432-433; NJA 2005:52 s. 494

⁹⁰ Danelius, Hans (2007) s. 133; *Brogan m.fl. v. UK, handlade om Europadomstolen fastslog i detta fall att den tillåtna häktningstiden i den nationella lagstiftningen (minimum 4 dagar och 6 tim till maximum 6 dagar och 16 tim) bröd mot art 5.3 EKMR*

⁹¹ En princip som först formulerades i NJA 2005 s. 462.

⁹² NJA 2007 s. 295, Schultz, Mårten (2007/08) s. 144; Mörk och Hermansson ; Stenborre, Eva (2007)

7.4 Sammanfattande analys

Kompensation för kränkning av art 5 genom oskäligt frihetsberövande, kan enligt svensk lagstiftning och praxis, utgå enligt frihetsberövandelagen, skadeståndslagen 3 kap. 2 § om det allmännas skadeståndsansvar samt Europakonventionens bestämmelser.⁹³ Under de senaste åren har möjligheterna till ekonomisk kompensation vid kränkning utökats och ett rättighetskydd har skapats i vilket det allmännas skadeståndsansvar har kommit i fokus.

Rent generellt berättigar nationell lagstiftning till ersättning för oskäliga frihetsberövanden i en vidare utsträckning än Europakonventionen föreskriver. Europakonventionen kan sägas stadga miniminormer, men varje medlemsstat har rätt och möjlighet att införa ett starkare rättighetskydd.

Svensk lagstiftning är i de flesta fall mer generös, med undantaget för ekonomisk ersättning för ideell skada. Europakonventionens art 13 lämnar i och för sig öppet vilken typ av gottgörelse som ska utgå. Det framgår egentligen inte om någon kompensation måste utgå utöver den rättelse som ett konstaterande av att en konventionskränkning har ägt rum (även om det har kommit att utvecklas en praxis i princip säger att ekonomisk kompensation är ”appropriate”). Jag ska dock inte fördjupa mig i detta. Vad gäller kompensation för kränkning av art 5 har en klagorandets skadeståndssanktion har infogats i artikelns femte stycke.

För att tillgodose detta krav har HD utarbetat en princip som gör det möjligt att utge ersättning utan särskilt lagstöd i skadeståndslagen eller frihetsberövandelagen utan istället på basis av Europakonventionen. Det innebär att den enskilda kan resa krav på staten med åberopande av de rättigheter som staten dittills har underlåtit att tillförsäkra dem. Genom att faktiskt resa sådana krav kan enskilda sägas ge uttryck för sina berättigade förväntningar att staten uppfyller de förpliktelser som ska medföra vissa rättigheter för dem. Det borde i förlängningen innebära att skadeståndskrav inte kan riktas horisontellt, enskild mot enskild, utan endast vertikalt, enskilda personer mot staten.

En annan intressant fråga som man skulle kunna diskutera är svensk nationell lagstiftning och Europakonventionen i förhållande till annan lagstiftning inom EU. Det är förstås inte en fråga som bara gäller specifikt för tvångsmedel utan berör en mycket bredare problematik för t.ex. kompetensfördelningen mellan EG-domstolen och EU-domstolen, och vilka problem som kan tänkas uppstå om EU t.ex. blir part till Europakonventionen.

⁹³ Eftersom JK är regeringens ombud bevakar JK statens rätt när skadeståndsanspråk riktas mot staten. (se avsnitt 6 samt fotnot 57 och 74)

8 Fallstudie

Denna del av uppsatsen ägnas åt att studera omhåkningsprotokoll från mål i Solna tingsrätt⁹⁴. Fallstudien innefattar mål från Solna Tingsrätt där omhåkningsförhandlingar har hållits. Urvalet är begränsat till mål som avslutades januari till februari 2008. (För en mer detaljerad genomgång av urvalsmetod se kapitel 3)

Genom att applicera JO:s modell⁹⁵ för ska jag analysera huruvida omhåkningarna i utvalda mål är välmotiverade. Enligt JO:s modell ska rätten i en omhåkningsförhandling *för det första* pröva om de förhållanden som föranlett häktningen alltjämt föreligger, dvs. om den häktade fortfarande är på sannolika skäl misstänkt för det brott som utredningen gäller och om den särskilda häktningsgrund som befunnits motivera häktning är aktuell. *För det andra* ska rätten pröva om förundersökningen bedrivits med den skyndsamhet som fodras.

I samtliga fall redogör jag för åklagarens och den misstänktes argument. Därefter redovisar jag för tingsrättens bedömning och beslut. För enkelhetens skull skriver jag endast initialerna på den misstänkte personen och inte NN genom advokaten NN. Efter varje mål gör jag en analys av skäligheten av häktningstiden med hjälp av JO:s metod. (För en mer detaljerad beskrivning av metoden se avsnitt 3.3)

8.1 B 9569 -07

Detta mål handlade om två personer under 18 år, MS och EG, som misstänktes för grova narkotikabrott.

8.1.1 Redogörelse - MS

Häktningsförhandling den 21 december 2007

Åklagaren anförde en enligt häktningsförhandlingsprotokollet att MS var misstänkt för grovt narkotika brott då han tillsammans med annan innehaft 3.5 kg cannabis. Med hänsyn till att MS nyligen (september 2007) lagförts för liknande brottslighet menade åklagaren att recidivfara förelåg. Därtill anförde åklagaren att, med hänsyn till att det fanns fler inblandade i målet så fanns det risk för att MS, om han försattes på fri fot, skulle försvåra utredningen i målet. Åklagaren hade kontaktat socialtjänsten och förhört sig om möjligheterna att omhänderta MS för det fall han skulle försättas på fri fot, men sådana möjligheter fanns inte.

⁹⁴ Se bilaga A som innehåller en målförteckning från Solna TR.

⁹⁵ Se bilaga B som innehåller JO-beslut dnr 300-2003 där denna metod redovisas.

MS bestred häktningsskälen och menade att han och hans kompis EG hittat narkotikan.

Tingsrätten beslutade att MS skulle häktas eftersom han på sannolika skäl var misstänkt för grovt narkotikabrott och de särskilda häktningsgrunderna; recidivfara, kollusionsfara och obligatoriet förelåg.

Omhäktningsförhandling den 4 januari 2008

Enligt protokollet för omhäktningsförhandlingen anförde åklagaren att synnerliga skäl för häktning förelåg. MS var fortfarande misstänkt för grovt narkotikabrott och de särskilda häktningsgrunderna förelåg alltjämt. Åklagaren redogjorde för vad som förekommit under förundersökningen och uppgav att förhör med ytterligare personer återstod med anledning av den ”vallning” som företagits med den misstänkte. Vidare skulle beslagtagna datorer analyseras och telefontrafik mellan de misstänkta i målet kontrolleras.

MS bestred omhäktningen och anförde att han mådde dåligt och att han skulle missa skolstarten om han kvarblev i häktet.

Tingsrätten beslutande att MS skulle kvarbli i häktet eftersom han på var misstänkt för grovt narkotikabrott och de särskilda häktningsgrunderna; recidivfara, kollusionsfara och obligatoriet alltjämt förelåg.

Överklagande av omhäktningsbeslut den 10 januari 2008

Omhäktningsbeslutet överklagades varefter Svea hovrätt prövade frågan. Rätten bedömde att, trots misstankarna om grovt narkotika brott, förelåg inte skäl att håll MS häktad. MS försattes på fri fot.

8.1.2 Analys - MS

Tingsrätten motiverar inte sitt omhäktningsbeslut men mot bakgrund av de skäl som åklagaren framförde under förhandlingen kan man anta att skälen till tingsrättens bedömning torde vara att MS fortfarande ansågs vara misstänkt för narkotikabrott och de särskilda häktningsgrunderna förelåg (*Jfr JO:s modell det första kravet*) samt förundersökningen bedrivits tillräckligt skyndsamt (*Jfr JO:s modell det andra kravet*) och att åklagarens begäran om förlängd tid hade legitima skäl då analysprover inväntades och ytterligare vittnesförhör skulle hållas. Det vore förstås intressant att veta varför Svea Hovrätt gjorde en annan bedömning och undanröjde häktningsbeslutet. Av protokollen framgick ingen motivering men det faktum att MS var under 18 år och att han skulle missa skolstarten var avgörande.

8.1.3 Redogörelse - EG

Häktningsförhandling den 21 december 2007

Åklagaren anförde en enligt häktningsförhandlingsprotokollet att EG var misstänkt för grovt narkotika brott då han tillsammans med annan innehaft 3.5 kg cannabis. Med hänsyn till att EG nyligen (september 2007) lagförts för liknande brottslighet menade åklagaren att recidivfara förelåg. Därtill anförde åklagaren att, med hänsyn till att det fanns fler inblandade i målet så fanns det risk för att EG, om han försattes på fri fot, skulle försvåra utredningen i målet. Åklagaren hade kontaktat socialtjänsten och förhört sig om möjligheterna att omhänderta EG för det fall han skulle försättas på fri fot, men socialtjänsten angav att några sådana avsikter inte fanns.

EG bestred häktningen och anförde att regeln om obligatorisk häktning inte var tillämplig eftersom han inte haft på sig mer än 1,5 kg cannabis. Dessutom hade socialtjänsten meddelat att det fanns beredskap att inom de närmsta dagarna ta hand om EG för det fall han skulle släppas på fri fot.

Tingsrätten beslutade att MS skulle häktas eftersom han på sannolika skäl var misstänkt för grovt narkotikabrott och de särskilda häktningsgrunderna; recidivfara, kollusionsfara och obligatoriet förelåg. Med hänsyn till brottets allvarlighetsgrad och att något alternativ inte hade givits eftersom socialtjänst inte ansett sig skyldiga att agera föreligger synnerliga skäl för häktning.

Överklagande av häktningsbeslutet den 28 december 2007

Häktningsbeslutet överklagades varefter Svea hovrätt prövade frågan. Rätten avslag EG begäran om att försättas på fri fot.

Begäran till TR om omhäktningsförhandling den 3 januari

EG medgav inte åklagarens begäran om förlängd tid för åtals väckande och önskade omhäktningsförhandling till fredag den 4 januari. Av vad jag utläsa från dagboksanteckningar skedde dock ingen omförhandling förrän den 14 januari.

Begäran till TR om omhäktningsförhandling den 11 januari 2008

Då åtal väckts och den andre medtilltalade MS, släppts på fri fot, begärde EG att tingsrätten skulle pröva om häktningsskäl alltjämt föreligger.

Omhäktningsförhandling den 14 januari 2008

Åklagaren anförde att häktningsskäl inte längre förelåg eftersom EG istället kunde tvångsomhändertas enligt LVU och placeras på behandlingshem. Åklagaren hävdade dock att EG fortfarande var misstänkt för grovt narkotika brott och att recidiv- och kollusionsfara fortfarande förelåg men mot bakgrund av att tvångsvård kunde komma ifråga förelåg inte längre tillräckliga skäl för häktning.

8.1.4 Analys – EG

Det första som slår mig är att ingen omhåkningsförhandling genomfördes, trots EG begäran, den 4 januari. Omhåkningsförhandling hölls ju den 4 januari (som redovisat) för den andre medmisstänkte personen MS. Detta vore mycket intressant att forska i eftersom det inte går att utläsa från häkningsprotokollen. För vidare forskning måste ytterligare handlingar studeras. Vad gäller den omhåkningsförhandling som hölls den 14 januari finns inte så mycket att tillägga eftersom EG inte omhåktades utan istället tvångsomhändertogs enligt LVU. Skäl för att kvarhålla EG i häkte förelåg således inte. (*Jfr JO:s modell det första kravet*)

8.2 B 7935 – 07

I detta mål misstänktes JOA för våldtäkt, grov kvinnofridskränkning samt försök till grov misshandel av sin flickvän (sedermera f.d. flickvän) trots vetskapen om att han var smittad av HIV.

8.2.1 Redogörelse – JOA

Häkningsförhandling den 19 oktober 2007

Åklagaren anförde att JOA hade, trots vetskapen om att han var HIV-positiv, vid ett antal tillfällen tilltvingat sig samlag med målsäganden. Om målsägande blivit smittad eller ej väntade målsägande fortfarande på besked om. Åklagaren anförde att målsäganden vid tidigare tillfällen hade gjort polisanmälningar mot JOA vilka sedermera har blivit avskrivna eftersom målsägande inte har samarbetat med polisen. Därtill framförde åklagaren att alla vittnen inte hade hunnit höras. Mot bakgrund av detta hävdade åklagaren att både kollusions- och recidivfara samt att skäl för obligatorisk häkning förelåg.

JOA bestred samtliga misstankar om brott och menade att målsägandens motiv till anmälan var svartsjuka, att alla samlag varit frivilliga och att i de fall de hade oskyddat sex berodde det på att kondomen spruckit eller att hon samtyckt till sex trots vetskapen om HIV-smittan.

Tingsrätten beslutade att JOA skulle häktas misstänkt för de brott åklagaren angivit då det förelåg kollusionsfara och obligatorisk häkning enligt lag.

Omhåkningsförhandling den 30 november 2007

Åklagaren framställde ett yrkande om förlängd tid för åtals väckande och att häkningen av JOA skulle bestå. Åklagaren anförde att förundersökningen inväntade ett besked från SKL veckan därpå angående analys av ev. sperma på lakan. Åklagaren menade att de särskilda häkningsskälen alltjämt förelåg

och att kollusionsfara främst bestod i att JOA skulle kunna ta kontakt med och påverka målsäganden och några av hennes väninnor som skulle höras som vittnen.

JOA anförde att han riskerade att förlora både arbete och bostad om han alltjämt kvarhölls häktad. Han menade att skälen för häktning inte uppvägs av det intrång eller men i övrigt som häktningen innebar.

Tingsrätten beslutade dock att JOA skulle vara fortsatt häktad misstänkt för de brott som åklagaren angivit. Tingsrätten bedömde att kollusionsfara fortfarande var för handen och skäl för obligatorisk häktning förelåg. Det var inte uppenbart att skäl för häktning saknades.

8.2.2 Analys – JOA

Tingsrätten ansåg alltså att JOA alltjämt var misstänkt för brott och beslutade att kvarhålla honom häktad. Rätten motiverade dock inte sin bedömning av de särskilda häktningsgrunderna. Mot bakgrund av de argument som åklagaren framförde finns det fog för att anta att rätten ansåg att det fanns risk för att JOA skulle kontakta sin f.d. flickvän och/eller vittnen för att försöka påverka dem. Detta och obligatoriet utgjorde särskilda häktningsgrunder (*Jfr JO:s modell det första kravet*). Tingsrätten redogjorde inte heller för någon bedömning av förundersökningens gång men jag kan konstatera att åklagaren motiverade sitt yrkande om förlängd åtalstid med att de väntade på analysvar från SKL (*Jfr JO:s modell det första kravet*).

8.3 B 7249-07

I detta mål misstänktes bl.a. LB och AR för grova narkotikabrott. Först häktas LB och allteftersom förundersökningen gav information häktas även AR. Förutom nämnda personer häktas ytterligare misstänkta för delaktighet. Ingen av dessa omhäktades dock och finns därför inte med i redogörelsen nedan.

8.3.1 Redogörelse – LB

Häktningsförhandling den 28 september 2007

Åklagaren anförde att LB var misstänkt för grovt narkotikabrott och ville höra ytterligare sex till sju personer om LB:s inblandning. Åklagaren anförde att recidivfara ligger i brottets karaktär. Kollusionsfara bestod enligt åklagaren i att LB skulle komma i kontakt med eventuella vittnen eller andra inblandade och ”prata ihop” sig. Och med hänsyn till mängden narkotika förelåg skäl för obligatorisk häktning.

LB bestred häktningen och menade att hon inte gjort sig skyldig till narkotikabrott.

Tingsrätten beslutade att häkta LB eftersom kollusionsfara, recidivfara och skäl för obligatorisk häktning förelåg.

Omhäktningsförhandling den 12 oktober 2007

Åklagaren anförde att kollusionsfara fortfarande förelåg. Under förundersökningen, genom telefonavlyssning, hade ytterligare uppgifter om narkotikabrott/handel framkommit och åklagaren ville höra fler personer och också möjligtvis gripa ytterligare misstänkta personer innan LB släpptes på fri fot.

Tingsrätten medgav åklagarens begäran och beslöt att kvarhålla LB häktad misstänkt för narkotikabrott. Rätten bedömde att kollusionsfara alltjämt förelåg.

8.3.2 Analys – LB

Tingsrätten motiverade inte sin bedömning av kollusionsfara i protokollet. Mot bakgrund av vad åklagaren anförde vid förhandlingen utgår jag ifrån att rätten ansåg att det förelåg risk för att LB skulle komma i kontakt eventuella vittnen eller andra inblandade och ”prata ihop” sig om hon skulle släpptas på fri fot (*Jfr JO:s modell det första kravet*). Inte heller redogjorde tingsrätten någon bedömning av förundersökningens gång. Åklagaren anförde dock att nya uppgifter framkommit under förundersökningen vilket innebar att denne ville hålla ytterligare förhör mm innan formellt åtal. (*Jfr JO:s modell det andra kravet*).

8.3.3 Redogörelse – AR

Häktningsförhandling den 11 november 2007

Åklagaren anförde att LB som är medhäktad i målet har medgivit att hon i sällskap med bl.a. AR transporterat en påse som vid gripandet visade sig innehålla narkotika. Vid telefonsamtal, som har avlyssnats, har AR och LB troligen diskuterat kilopriser på cannabis.

AR menade att han inte gjort något brottslig och bestred häktningen.

Tingsrätten bedömde dock att kollusionsfara samt skäl för obligatorisk häktning förelåg och medgav åklagarens begäran om att häkta AR.

Omhäktningsförhandling den 7 december 2007

Åklagaren anförde att misstankarna mot AR avsåg tre tillfällen då denne befattat sig med narkotika. Till styrkande av detta påstående hänvisade

åklagaren främst till avlyssnade telefonsamtal. Åklagaren framförde att utredningen avseende AR var klar och skulle expedieras veckan därpå.

AR anför att han har hörts och att inga utredningsåtgärder återstår. Han kan inte ta kontakt med andra inblandade varför kollusionsfara inte kunde anses föreligga. Det borde räcka med anmälningsskyldighet och reseförbud.

Tingsrätten medgav dock åklagarens begäran om att kvarhålla AR som misstänkt för narkotikabrott häktad då kollusionsfara samt att skäl för obligatorisk häktning fortfarande förelåg.

8.3.4 Analys – AR

I detta fall häktades AR för misstanke om grovt narkotika brott. Av vad som framgår av häktnings- och omhäktningsprotokollet återgav åklagaren inte någon motivering till varför särskilda häktningsskäl var för handen. Tingsrätten redovisar inte heller varför kollusionsfara anses föreligga utan konstaterar endast att så är fallet. (*Jfr JO:s modell det första kravet*). Detta tycker jag är konstigt. Det är förstås möjligt att det framgår från häktnings-PM mm. men det dokumenterar ju inte tingsrättens bedömning utan endast möjligtvis åklagarens inställning. Vad gäller huruvida förundersökningen bedrivits med tillräcklig skyndsamhet redovisas inte heller någon bedömning. (*Jfr JO:s modell det andra kravet*).

8.4 B 9598 -07

I detta mål häktades LN misstänkt för grovt narkotikabrott.

8.4.1 Redogörelse - LN

Häktningsförhandling den 21 december 2007

Åklagaren anförde att LN var misstänkt för narkotikabrott. Vid gripandet hade den misstänkte både en större mängd narkotika samt en våg på sig. Mot bakgrund av detta misstänkte åklagaren att LN hade för avsikt att det sälja narkotika. Dessutom hade den misstänkte 20 000 kr i besittning. Vid gripandet hade också en telefonbok samt mobiltelefon beslagtogs som åklagaren höll på att undersöka. Åklagaren hävdade att det förelåg risk för att LN skulle fortsätta sälja droger och att han skulle ta kontakt med andra (vittnen samt misstänkta) för att ”prata ihop sig” om han försattes på fri fot. Mot bakgrund av detta menade åklagaren att såväl kollusions- och recidivfara förelåg samt att brottet i sig påkallade obligatorisk häktning.

LN bestred häktningen och anförde att narkotikan inte var till honom och att pengarna inte kom från narkotikaförsäljning utan härrörde från ett arv.

Tingsrätten medgav åklagarens begäran om att häkta LN misstänkt för grovt narkotikabrott och att såväl kollusionsfara, recidivfara samt skäl för obligatorisk häktning förelåg.

Omhäktningsförhandling den 4 januari 2008

Åklagaren refererade till vad som tidigare förekommit i målet och anförde att det fortfarande fanns risk för att LN skulle undanröja bevis om han försattes på fri fot. Dessutom redogör åklagaren för LN:s levnadssituation. LN har spenderat merparten av sitt vuxna liv i fängelse, och har i perioder haft stora drogproblem. Med hänsyn till detta och att det har framkommit att LN den senaste tiden har missbrukat amfetamin.

LN medgav att det visserligen fanns skäl att misstänka att han gjort sig skyldig till den påstådda gärningen men LN bestred att särskilda häktningsgrunder förelåg.

Tingsrätten gjorde bedömningen att såväl recidivfara, kollusionsfara och obligatoriet förelåg och medgav därför åklagarens begäran om att alltjämt kvarhålla LN i häktet.

8.4.2 Analys - LN

Av häktningsprotokollen framkommer egentligen inte så mycket. Det finns en rad bilagor från socialtjänst och andra myndigheter som ger stöd åt åklagarens beskrivning om LN:s problem. LN anser själv att han behöver hjälp och samarbetar väl under förundersökningen även om han bestrider de särskilda häktningsgrunderna. Rätten motiverar varken sin bedömning av de särskilda häktningsgrunderna (*Jfr JO:s modell det första kravet*), eller handläggningens skyndsamhet (*Jfr JO:s modell det andra kravet*)

8.5 B 9187 – 07

I detta mål häktades AG misstänkt för grovt rån.

8.5.1 Redogörelse – AG

Häktningsförhandling den 6 december 2007

Åklagaren anförde att AG gjort sig skyldig till grovt rån med hjälp av pistol och yxa. Inget tillhygge var dock beslagttaget. Ett DNA-spår (hårstrå) i den bil som använts vid rånet kom från AG. Enligt vittnen var det två gärningsmän, men endast AG var häktad. Därför menade åklagaren att kollusionsfara förelåg. Enligt åklagaren låg recidivfara i brottets karaktär. Av förundersökningen återstod ytterligare tekniska analyser av beslagtagna föremål och fler personer skulle förhöras.

AG bestred såväl brottsmisstanken som häktningsskäl. Han kom inte ihåg vad han hade gjort vid det påstådda gärningstillfället för ett år sedan. Han menade att recidivfara inte förelåg eftersom han var ostraffad sedan tidigare. Därtill ifrågasatte han om brottet kan rubriceras som grovt på grund av att pistol och yxa använts. Vad gäller hårstrået mindes AG att han en gång hittat en rånarluva som han tagit upp men aldrig provat. Om någon sedan lagt in denna luva i bilen kan hans hårstrå på så sätt ha hamnat den bil som använts vid rånet

Tingsrätten beslutade att häkta AG misstänkt för grovt rån eftersom det fanns risk för kollusionsfara och att det förelåg skäl för obligatorisk häktning. Recidivfara kunde dock inte anses föreligga.

Omhäktningsförhandling den 20 december 2007

Åklagaren vidhöll brottsmisstanken och häktningsskäl. Kollusionsfara sades bestå i att AG skulle kunna komma i kontakt med den andra personen som kunde misstänkas för brottet. Dessutom hävdade åklagaren att det fanns risk för att AG skulle ”skaffa” sig ett alibi om han försattes på fri fot. Åklagaren anförde att det fortfarande återstod utredningsåtgärder, samt att analysvar inväntades.

AG bestred misstanken för brott samt framförda häktningsskäl. Därtill anförde AG att åklagaren haft mer än elva månader på sig att säkra bevisningen och att han inte hade några möjligheter att påverka utredningen.

Tingsrätten beslutade att AG alltjämt skulle vara häktad misstänkt för grovt rån. Tingsrätten bedömde att det fanns risk för att AG skulle försvåra sakens utredning om han försattes på fri fot. Dessutom gav brottet i sig skäl till obligatorisk häktning.

8.5.2 Analys – AG

Tingsrätten redogjorde inte för bedömningen av kollusionsfara men mot bakgrund av vad åklagaren anförde vid förhandlingarna utgår jag från att rätten ansåg att det förelåg risk för att AG, om han försattes på fri fot, skulle kunna komma i kontakt med den andra personen som också misstänktes för brottet och/eller ”skaffa” sig ett alibi. (*Jfr JO:s modell det första kravet.*) Rätten redogjorde inte heller för någon bedömning av tidsutdräkten av förundersökningen, men uppenbarligen bedömde rätten att åklagarens begäran om anstånd för åtalets väckande var godtagbart med hänsyn till återstående utredningsåtgärder samt analysresultat. (*Jfr JO:s modell det andra kravet*)

8.6 B 524 – 07

I detta mål misstänktes BG för försök till misshandel och trots två tidigare kallelser till förhandling hade den misstänkte inte inställt sig vid tingsrätten.

8.6.1 Redogörelse – BG

Häktningsbeslut 8 februari 2008

Åklagaren anförde att BG var misstänkt för försök till misshandel och att det förelåg en risk för att BG skulle avvika eller på annat sätt undandra sig straff eller lagföring.

BG:s advokat bestred flyktfara men tingsrätten beslutade att BG skulle häktas i sin frånvaro eftersom han misstänktes för misshandel och att flyktfara förelåg.

Häktningsbesked den 12 februari 2008

BG greps av polisen och häktningsbeslutet verkställdes.

Omhäktningsbeslut den 14 februari 2008

Åklagaren anförde att BG var misstänkt för försök till misshandel och att det förelåg risk för att BG skulle avvika eller på annat sätt undandra sig straff eller lagföring. Åklagaren hävdade att BG tidigare har visat sig vara svår att nå och att var viktigt att den misstänkte kvarhölls häktad för att kunna genomföra förhandlingen.

BG bestred häktningsyrkandet: Han förklarade att skälet till varför han tidigare inte inställt sig i rätten grundade sig i att han flyttat hemifrån och inte fått sin post eftersänd. Inte heller hade hans mor eller syster sagt något om post.

Tingsrätten beslutade att kvarhålla BG häktad på grund av att flyktfara fortfarande ansågs föreligga.

8.6.2 Analys – BG

Rätten medgav åklagarens begäran om att kvarhålla BG häktad och även om rätten inte utvecklar skälen för detta ligger är det uppenbart att åklagarens argument om flyktfara fick genomslag. (*Jfr JO:s modell det första kravet.*) Det kan förstås vara en riktig bedömning, men det jag reagerar på är att rätten inte tar ställning till förundersökningsprocessen. Mot bakgrund av att lagen inte ger skäl för häktning endast för att kvarhålla någon som man misstänker inte kommer att dyka upp vid förhandling. Vid sådana tillfällen ska enligt 9 kap. 10 § RB, hämtning m.m. användas. (se avsitt 4.1, om häktningsprocessen)

8.7 Sammanfattande analys

Syftet med fallstudien var att undersöka om brottsmisstänkta personer sitter oskäligt länge i häkte. Enligt lagstiftaren tillgodoses den häktades rättssäkerhet genom att häktningsbeslutet ska omprövas av rätten var 14:e dag. Vid denna förhandling ska rätten pröva om den häktade personen alltjämt kan anses vara misstänkt för brottet, om de särskilda häktningsgrunderna alltjämt föreligger och om handläggningen/förundersökningen i målet har skett tillräckligt skyndsamt.

För att undersöka huruvida rättssäkerheten tillgodoses enligt vad lagen föreskriver genomförde jag en fallstudie i vilken jag analyserade ett antal omhåkningsförhandlingar. Meningen var att studera hur välmotiverade tingsrättens omhåkningsbeslut var men jag upptäckte snart att det finns en typ av standarddokument i vilket protokollföraren helt enkelt stryker under/kryssar för det alternativ som gäller i det aktuella fallet. Oftast fanns det också ett renskrivet protokoll, men inte alltid. Det finns naturligtvis fördelar med ett sådant standardiserat förfarande, t.ex. minimeras riskerna för att rätten ska missa att protokollföra de särskilda häktningsgrunderna. Det finns dock även nackdelar som t. ex. att de rättsliga prövningarna inte blir tillräckligt individualiserade.

I de mål som jag studerade anförde Tingsrätten i samtliga fall, där omhåkning medgavs, att den häktade personen alltjämt ansågs vara sannolikt misstänkt för det brott som åklagaren angivit. Men jag kunde inte utläsa några ”domskäl” till tingsrättens bedömning. Åklagarens och försvarsadvokatens argument framgick oftast, men rättens motivering till beslutet redovisades inte ytterligare. För att illustrera kan jag ge ett exempel från de mål som jag studerat. I B 9187/07 beslutade Tingsrätten att häkta AG på grund av kollusionsfara och obligatorisk häktning. Åklagaren hade anfört att även recidivfara förelåg, men tingsrätten delade inte denna bedömning. På vilka grunder tingsrätten gjorde denna bedömning av recidivfara framgick dock inte. Kanske är det i praktiken tydligt vad som ligger till grund för tingsrättens motivering, men det är svårt att från endast protokollet rekonstruera vad som framkom vid förhandlingen. Det vore intressant att komplettera denna del av undersökningen. Ett tillvägagångssätt skulle till exempel kunna vara att skicka ut enkäter till ”praktiker” och fråga om det alltid är tydligt hur rätten motiverar häktningsbeslutet.

Jag vet inte om jag vågar dra slutsatsen att tingsrätten aldrig skriftligen motiverar sina häktningsbeslut. Men mot bakgrund av de fall jag faktiskt har studerat kan jag i alla fall konstatera att de protokollen inte innehåller någon sådan motivering. Det kanske framkommer muntligen vid förhandlingen.

I övrigt kan jag tillägga att samtliga utvalda mål har åklagarens begäran om omhåkning, beviljats av rätten. Endast i ett fall (9569-07 SM) har häktningsbeslutet upphävts efter överklagan i högre instans. Det vore ju förstås intressant att vidare utreda vad som framkom i Svea Hovrätt i det

nyss nämnda fallet eftersom hovrätten uppenbarligen gjorde en annan bedömning än tingsrätten.

En aspekt som har framkommit tydligt under arbetets gång är att invandrare är överrepresenterade. Det vore mycket intressant att anlägga ett diskrimineringsperspektiv på frågan. Christian Diesen har skrivit en intressant artikel i DN i vilken han hävdade att invandrare är missgynnade i all steg i rättsprocessen⁹⁶ och för inte så länge sedan hörde jag en nyhetssändning om en av de två ”somaliersvenskarna” som suttit häktad misstänkt för att ha finansierat terrorverksamhet. Dennes advokat uttalade sig i media och sade att han under 30 år som verksam jurist aldrig sett en så tunn utredning och undermålig förundersökning.⁹⁷

⁹⁶ Diesen, Christian *Invandrare missgynnas i rättskedjans alla led* (2005)

⁹⁷ Kihlström, Staffan *Somalier frias från terrorbrott* (2008)

9 Avslutande kommentarer

Föreliggande uppsats har behandlat frågan om hur länge en person lagligen kan sitta häktad i Sverige enligt svensk och internationell rätt. Uppsatsen inleds med en deskriptiv del som behandlar svensk rätt och Europakonventionen. Därefter följer uppsatsens andra del i form av en fallstudie.

Det juridiska ramverket kan sammanfattas enligt följande. I 24 kap. RB återfinns tre paragrafer som behandlar förutsättningarna för häktning. Huvudregeln i 24 kap. 1 § första stycket RB, stadgar att den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver, får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för flykt-, kollusions- eller recidivfara.

Flyktfara föreligger om det finns risk för att den misstänkte avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff. Kollusionsfara föreligger om det finns risk för att den misstänkte genom att röja bevis eller på annat sätt försvårar utredningen. Recidivfara föreligger om det finns risk för att den misstänkte återfaller i sin brottsliga bana.

Lagen föreskriver i 24 kap. 19 § RB, att den misstänkte ska försättas på fri fot så snart häktningsskäl inte längre föreligger. Ur en praktisk synvinkel är dock regeln i 18 § bättre rustad för att motverka alltför långa häktningstider. Den stadgar att rätten ska, i samband med häktningsbeslutet bestämma en tid inom vilken åtal senast ska väckas. Om åtal inte väcks inom två veckor ska rätten i princip hålla omhäkningsförhandlingar med högst två veckors mellanrum. Rätts säkerhetsmekanismen består alltså i omhäkningsförhandlingen i domstol.

När det gäller reglerna i Europakonventionen är särskilt art 5 och 6 intressanta. Det finns ingenting som hindrar att en person som anser sig ha suttit häktad under en alltför lång tid stämmer enligt både artiklarna. Däremot kan en person som försatts på fri fot innan huvudförhandling hållits inte stämma enligt art 5 utan endast enligt art 6. (Se avsnittet 5.1.2)

Art 5 i Europakonventionen innehåller motsvarande rättssäkerhetsmekanismer som svenska RB. Europadomstolen har genom praxis format och avgränsat betydelsen av bestämmelsen. Varje fall ska prövas individuellt enligt de principer som domstolen formulerat. Enligt Europadomstolen kan en häktning som endast grundar sig på "skälig" misstanke om brott, utan att särskilda häktningsskäl föreligger, vara konventionsenligt i ett inledande skede men det är inte en tillräcklig grund för att frihetsberövandet ska fortsätta någon längre tid. Efter en tid måste, vid sidan av skälig misstanke för brott, ett annat häktningsskäl föreligga. Även kollusionsfara anses minska efterhand som förundersökningen framskrider. Vid mycket grova brott kan risken för störning av allmän

ordning godtas som häktningsskäl, under förutsättning att en sådan regel finns enligt nationell lagstiftning.

Enligt Europadomstolen ska häktningstiden stå i proportion till det fängelsestraff som kan komma att utdömas och beslut om häktning måste vara tydligt motiverade och stereotypa motiveringar får inte förekomma.

Europakonventionen och RB gäller parallellt och skyddet är kumulativt, med andra ord gäller principen om dubbelt skydd. Det betyder i praktiken att Europakonventionen tar över när de är starkare än de inhemska reglerna och de inhemska reglerna tar över där dessa är starkare än Europakonventionen.

I svensk allmän domstol har ”skälig häktningstid” ännu inte prövats men vad som dock står klart är att svensk lagstiftning på området ska tolkas föredragskonformt med Europakonventionen.

Kompensation för kränkning av art 5 för oskäligt frihetsberövande kan enligt svensk lagstiftning och praxis utgå enligt frihetsberövandelagen, skadeståndslagen 3 kap. 2 § om det allmännas skadeståndsansvar samt Europakonventionens bestämmelser.

Uppsatsens andra del utgjordes av i fallstudie vars syfte var att undersöka om brottsmisstänkta personer sitter häktade oskäligt länge. För att undersöka detta studerade jag ett antal utvalda omhäkningsförhandlingar. Metoden för att bedöma om ett beslut var välmotiverat eller inte hämtade jag från ett JO-beslut där det framgår tydligt vad JO anser vara grundläggande vid en sådan bedömning. Jag vet inte om jag egentligen vågar dra några slutsatser från resultatet av min fallstudie med tanke på det magra empiriska materialet. Men även mot det förhållandevis knapphändiga empiriskt material som jag har använt i föreliggande uppsats kan jag ändå konstatera att JO:s modell har varit mycket användbar och tillhandahållit god analysmetod.

Vad gäller uppslag till vidare forskning på ämnet tycker jag att det skulle vara intressant att göra en kvalitativ fallstudie mål där långvariga häktningar förekommit och studera om förundersökningen i dessa fall har bedrivits så skyndsamt som lagen fodrar. Skyndsamhet är en mycket viktigt aspekt som jag inte lyckats bedöma i förevarande uppsats. Genom att använda JO:s metod i en större och mer omfattande studie skulle man kunna bedriva riktigt intressant forskning.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Bengtsson, Bertil; Strömbäck, Erland, 2006 *Skadeståndslagen – En kommentar*. Norstedts Juridik AB. Stockholm.

Bring, Thomas; Diesen, Christian, 2005 *Förundersökning* 3:e upplagan. Norstedts Juridik AB. Stockholm.

Clare, Ovey; White, Robin C. A, 2006. *Jacobs ans White: The European Convention on Human Rights*. 4:e upplagan, Oxford University Press. Oxford.

Danelius, Hans, 2007. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*. 3:a upplagan, Norstedts Juridik AB. Stockholm.

Ekelöf, Per Olof; Bylund, Torleif; Boman, Robert 1994. *Rättegång. Tredje häftet*. 6:e upplagan, Norstedts Juridik AB. Stockholm.

Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik- Wängenerud, 2004. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 2: a upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB

Lindberg, Gunnel, 2005. *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?* Thomson fakta AB, Stockholm.

Marsh, David; Stoker Gerry, 2002 *Theory and Methods in Political Science* 2: upplagan. Creative Print & Design, Wales.

Stone, Richard, 2006. *Textbook on: Civil Liberties and Human Rights*. 6:e upplagan. Oxford University Press. Oxford.

Artiklar

Bernitz, Ulf. *Europakonventionens införlivande med svensk rätt - en halvmesyr*, Juridisk Tidskrift Nr 2 1994/95 s. 259

Diesen, Christian *Invandrare missgynnas i rättskedjans alla led*, Dagens Nyheter 11 mars 2005.

Erland Strömbäck, *Internationella strömningar inom skadeståndsrätten -*

kompensation eller prevention?

http://cms.ku.dk/upload/application/pdf/f563aae9/35_59.pdf

Johansson, Hanna; Holender, Robert *Svenska häkten får skarp FN-kritik*.
Dagens Nyheter, 24 juli 2008

Kihlström, Staffan *Somalier frias från terrorbrott* Dagens Nyheter, 13 september 2008

Mörk, Martin; Hermansson, Magnus.

Enskildas rättsskydd vid lagstiftarens försummelse - om estoppel-argumentet i svensk rätt. Svensk Juristtidning 2008 s 229.

Schultz, Mårten, *Skadeståndsrätten i de mänskliga rättigheternas tjänst*.
Juridisk Tidskrift Nr 1, 2007/08

Stenborre, Eva, *Det går att få skadestånd utan särskilt lagstöd*. Advokaten
Nr 6, 2007 Årgång 73

Offentligt tryck

Svenskt

Prop. 86/87:112 om anhållande och häktning m.m.

Prop. 1989/90:42 om vissa tvångsmedel

SOU 2004:23, Från verksförordning till myndighetsförordning

Regleringsbrev för budgetåret 2008 avseende Åklagarmyndigheten,
Regeringsbeslut I:24, <http://www.esv.se/Statsliggaren>
App/OpenFile?regleringsbrevId=10069&visningTyp=1&mediaTyp=1&period=2008

Internationellt

Parlamentsfråga nr 46 *Angående: Häktningstider och polisvåld* från Ewa
Hedkvist Petersen (H-0860/01) 30 oktober 2001,
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=QT&reference=H-2001-0860&language=SV>

Concluding observations of the Committee against Torture,
CAT/C/SWE/CO/5, 4 Juni 2008, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G08/423/66/PDF/G0842366.pdf?OpenElement>

Rättsfallsförteckning

Europadomstolen

- B mot Österrike, Ser. A Vol. 175
- Barfuss v. Tjeckien, nr. 35848/97 (31.07.2000)
- Belchev v. Bulgarien mål nr. 39270/98 (08.07.2004)
- Brogan m. fl. v. UK mål nr. 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85 (29.11.1988)
- Caballero v. U.K., mål nr. 32819/96, (08.02.2000)
- De Wilde m. fl. v. Bulgarien mål nr. 2832/66; 2835/66; 2899/66 (18.06 1971)
- Goral v. Polen Europadomstolen mål nr. 38654/97, (30.10.2003)
- Jėčius v. Litauen mål nr. 34578/97 (31.07.2000)
- Letellier v. Frankrike, mål nr. 12369/86,
- Labita v. Italien, mål nr. 26772/95 (06.04.2000)
- Nikolov v. Bulgarien mål nr. 38884/97, (30.04.2003)
- Neumeister v. Österrike, mål nr. 1936/63 (27.06.1968)
- Stögmüller v. Österrike, mål nr. 1602/62 (10.11.1969)
- Tomasi v. Frankrike, mål nr. 12850/87 (27.08.1992)
- W. v. Schweiz mål nr. 14379/88 (26.01.1993)
- Wemhoff v. Tyskland, 2122/64, (27.06.1968)
- Zullo v. Italien mål nr 64897/01 (29.03.2006)

Svensk domstol

- NJA 2003 s. 62
- NJA 2003 s. 14
- NJA 2005 s. 462
- NJA 2007 s. 265
- Stockholms tingsrätt T- 11806-00

Myndighetsbeslut

- Riksdagens Ombudsmän – JO Beslutsdatum 2005-03-29, Dnr 300-2003⁹⁸
- JK-beslut diarienummer 4531-05-41
- JK-beslut diarienummer 4482-07-41
- JK-beslut diarienummer 2683-06-4

⁹⁸ Hämtat från Internet.

Bilaga A – Målförteckning Solna TR

Förkortningar: HäktF – Häktningsförhandling

OmHäktF – Omhäktningsförhandling

HF- Huvudförhandling i målet

HäktB – Beslut från åklagare om att häva häktning

Målnr	Inkom	Saken	Målstatus	Partställning	Omhäktningsförhandling (Mina anteckningar)
B 7935-07	2007-10-17	grov kvinnofridskränkning m.m.	Avslutat 2008-01-02	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Joshwa Oduwor Amenya	HäktF 07-10-10 (medges) OmHäktF 07-11-30 (medges) HF 08-01-18
B 9154-07	2007-11-30	våldtäkt	Avslutat 2008-01-04	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Shaik Mohammed Shahinur Islam	
B 8452-07	2007-11-06	begärd överlämnad till Finland enligt lagen om Europeisk arresteringsorder	Avslutat 2008-01-04	Partställning: Internationella åklagarkammaren i Stockholm ./ Adali Anders Attila	
B 8752-07 B 8904-07	2007-11-19	olaga hot m m	Avslutat 2008-01-08	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ LINH Nguyen	HäktF 07-11-21 (medges ej) HäktF 07-12-12 (medges) HF
B 4096-07	2007-05-14	mordbrand m.m.	Avslutat 2008-01-10	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Francesco Gabrielli m. fl.	
B 9219-07	2007-12-04	rån	Avslutat 2008-01-11	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Ahmed Jassim Zughier Al-Shibel	
B 9111-07	2007-11-29	grov misshandel m m	Avslutat 2008-01-15	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Giorgi Koghua och Roda Bademci	HäktF 07-11-30 (person 1) HäktF 07-12-07 (person 2) HF 07-12-27

B 7249-07	2007-09-26	grovt narkotikabrott	Avslutat 2008-01-16	Partställning: Internationella åklagarkammare i Stockholm ./ L V Blommé m. fl.	HäktF 07-09-28 (medges) OmHäktF 07-10-12 (person 1 medges) HäktF 07-10-19 (person 2, medges) OmHäktF 07-12-07 (person 2 medges) <i>Överflyttad till Svea Hovrätt</i>
B 1284-07	1999-10-11	våld mot tjänsteman	Avslutat 2008-01-16	Partställning: Åklagaren ./ Ahmed Farouki	
B 9006-07	2007-11-27	grov kvinnofredskränkning m m	Avslutat 2008-01-17	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Linus Winnberg	
B 9670-07	2007-12-27	narkotikabrott	Avslutat 2008-01-18	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Anders Åström	
B 6970-07	2007-09-17	Stöld, misshandel, narkotikabrott	Avslutat 2008-01-18	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Habib Najar	
B 101-08	2008-01-07	hot mot tjänsteman m m	Avslutat 2008-01-22	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Abdulla Utman	
B 7209-07	2007-09-25	misshandel	Avslutat 2008-01-22	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Inger Parashos	
B 70-08	2008-01-05	misshandel	Avslutat 2008-01-23	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Alexander Ouramenko	
B 9187-07	2007-12-03	rån	Avslutat 2008-01-23	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Armin Girgin	HäktF 07-12-06 (medges) OmHäktF 07-12-20 (medges?) HF 08-01-09
B 498-08	2008-01-21	försök till stöld	Avslutat 2008-01-28	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Valentin Nastasa	
B 7397-07	2007-10-01	häleri m.m.	Avslutat 2008-01-28	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Andreas Bastos	HäktF 07-10-02 (medges ej) HäktF 07-12-03 (medges) HF 07-12-19
B 41-08	2008-01-03	grov kvinnofredskränkning	Avslutat 2008-01-30	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./Steliusson	

B 9542-07	2007-12-18	försök till mord	Avslutat 2008-01-31	Partställning: Västerorts åklagarmyndigheten i Stockholm ./. Stanislav Erastovich Zazajev	
B 4689-07	2007-06-07	grov misshandel m m	Avslutat 2008-02-01	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./. Christer Merrill Aggett	HäktF 07-06-07 HF 07-10-10 <i>Denna person häktad länge pga.. rättspsykiatriskutredning.</i>
B 9434-07	2007-12-14	våld mot tjänsteman m.m.	Avslutat 2008-02-05	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./. Jonathan Rothman	
B 8907-07	2007-11-22	våldtäkt mot barn	Avslutat 2008-02-06	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./. Pierre Löfling	
B 640-08	2008-01-26	stöld	Avslutat 2008-02-08	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./. Shahmar Aliyev Ekberoglu	
B 499-08	2008-01-20	grovt rattfylleri	Avslutat 2008-02-08	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./. Vlastimil Hnatek	
B 2564-07	2007-02-05	grovt rån	Avslutat 2008-02-08	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./. Kiseri Halle och Yonas Mesmer	<i>Överflyttat till annat ärende: B 165-07</i>
B 2523-07	2007-01-29	misshandel m m	Avslutat 2008-02-08	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./. Ümüt Erdogan	
B 2012-07	2006-10-12	rån	Avslutat 2008-02-08	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./. Tony Taikon	
B 500-08	2008-01-21	narkotikabrott, ringa narkotikabrott, olovligt innehav av kniv, olovlig körning	Avslutat 2008-02-14	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./. Salah Bouraoui	
B 9569-07	2007-12-19	grovt narkotikabrott	Avslutat 2008-02-14	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./. Elos Ghebrai, Shko Maijd m.fl.	HäktF 07-12-21 (person 1 medges) OmHäktF 08-01-14 (person 1, medges ej pga. tvångsvård möjligt) HäktF 07-12-21 (person 2, medges) OmHäktF 08-01-04 (person 2 medges ej) HF 08-01-

B 8603-07	2007-11-13	stöld, tillgrepp av fortskaffningsmedel, olovligt innehav av kniv	Avslutat 2008-02-15	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Hans Elfström	<i>Överklagat och alla handlingar finns därför på Svea Hovrätt – utgår från min undersökning</i>
B 524-07	2007-02-16	narkotikabrott och försök till misshandel	Avslutat 2008-02-15	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Brice Gantsoua. m. fl.	HäktF 07-02-08 (person 1, medges i frågvaro, faktiskt frihetsberövande sker 07-02-12) OmHäktF 07-02-13 (person 1, medges) HäktF 07-02-16 (person 2, medges ej) HäktF 07-06-28 (person 1 medges) HäktF 07-06-28 (person 2, medges) HäktB 07-07-06 (person 1) häktning hävs HäktB - 07-07-11 (person 2) häktning hävs HuvudF 2007-08-01
B 9575-07	2007-12-19	misshandel m.m.	Avslutat 2008-02-19	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Rachid Arbib	
B 849-07	2007-03-20	försök till mord m.m.	Avslutat 2008-02-20	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Dan Jacobsson	HäktF 08-01-04 (medges) <i>Åtalstiden förlängs eftersom resultat från SKL väntas.</i> Stämning/HF 08-02-06
B 737-08	2008-01-30	narkotikabrott	Avslutat 2008-02-22	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Kenneth Fjelly	
B 610-08	2008-01-24	narkotikabrott	Avslutat 2008-02-22	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Mikael Jonsson	
B 9598-07	2007-12-20	grovt narkotikabrott	Avslutat 2008-02-22	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Leif Nordgren	HäktF 07-12-21 (medges) OmHäktF 08-01-04 (medges) Stämning/ HF 08-02-08
B 69-08	2008-01-07	narkotikabrott	Avslutat 2008-02-26	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Kebba Sanneh	
B 1180-08	2008-02-18	våldsamt motstånd mm	Avslutat 2008-02-28	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ David Mar	
B 767-08	2008-01-31	rån	Avslutat 2008-02-28	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Meisam Abdollahi	

B 9324-07	2007-12-10	mordbrand alternativt framkallande av fara för annan	Avslutat 2008-02-28	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Ikdam Mezel SabeH	HäktF datum (medges) OmHäktF 08-01-21 (medges) Stämning/HF 07-02-01
B 8245-07	2007-10-29	mord	Avslutat 2008-02-29	Partställning: Västerorts åklagarkammare i Stockholm ./ Christian Israelsson	HäktF 07-10-31 (medges) <i>Åtalstid förlängs och omhåtningsförhandling ej påkallat.</i> <i>Teknisk undersökning</i> Stämning/HF 08-02-08

Bilaga B – JO-beslut

Beslutsdatum: 2005-03-29, Diarienummer: 300-2003

En tingsrätts underlåtenhet att hålla omhåkningsförhandlingar i mål angående våldsamt upplopp m.m.

Anmälan

I en anmälan till JO riktade A.M. kritik mot Göteborgs tingsrätt bl.a. med anledning av att tingsrätten, trots framställningar därom, underlåtit att hålla omhåkningsförhandlingar i ett antal mål angående våldsamt upplopp m.m. Hon uppgav bl.a. att i ett av målen, B 6678-01, där de sedermera åtalade satt häktade i hundra dagar hölls endast en omhåkningsförhandling, trots att flera av advokaterna begärde att sådan förhandling skulle hållas då de menade att utredningen var färdig och att s.k. kollusionsfara inte längre förelåg.

Utredning

Dagboksblad och handlingar i bl.a. tingsrättens mål B 6678-01, B 6690-01, B 6691-01, B 6692-01, B 6697-01, B 6700-01, B 6705-01, B 6706-01 och B 6754-01 infordrades och granskades. Av dessa framkom att samtliga mål gällde misstankar om brott som skulle ha begåtts i samband med EU-toppmötet i Göteborg i mitten av juni 2001. Därutöver framgick bl.a. följande.

Från åklagare vid åklagarkammare i Göteborg inkom till tingsrätten den 16 och den 17 juni 2001 häktningsframställningar beträffande åtta personer. Samtliga misstänkta häktades såsom på sannolika skäl misstänkta för de av åklagaren angivna brotten, våldsamt upplopp, försök till våld mot tjänsteman och försök till grov misshandel. Tingsrätten beslutade att förlänga tiden för åtals väckande utan att hålla omhåkningsförhandling, trots att de misstänkta hade motsatt sig förlängning, vid följande tillfällen: den 28 juni 2001 i mål B 6690-01, B 6692-01, B 6700-01 och B 6754-01, den 29 juni i mål B 6691-01, B 6697-01 och B 6705-01 samt den 2 juli i mål B 6706-01.

Den 17 juni 2001 inkom också häktningsframställningar beträffande tolv personer (B 6678-01) som uppgavs vara på

sannolika skäl alternativt skäligen misstänkta för förberedelse till sabotage alternativt stämpling därtill och medverkan till våldsam upplopp. De misstänkta påstods ha varit verksamma vid vad som i den allmänna debatten kommit att kallas sambandscentralen. Samtliga misstänkta häktades såsom på sannolika skäl misstänkta för de angivna brotten. Sex av de misstänkta försattes på fri fot i slutet av juni respektive i mitten av juli. Vid ett flertal tillfällen medgav tingsrätten åklagares framställningar om förlängning av tiden för åtals väckande utan att hålla ny förhandling i häktningsfrågan trots att de misstänkta motsatte sig åklagarens begäran. Sådana beslut fattade tingsrätten den 29 juni, den 30 juli och den 13 augusti 2001, vid samtliga tillfällen beträffande fem personer. Från den 18 juni, då sex av de åtta sedermera åtalade personerna häktades, till dess åtal väcktes den 29 augusti hölls endast omhäktningsförhandlingar (rörande fem personer) vid ett tillfälle, den 16 juli. Beträffande två personer som häktades först den 12 juli hölls ingen omhäktningsförhandling innan åtalet väcktes.

I mål B 6700-01 väcktes åtal den 13 juli 2001. Målet sattes ut till huvudförhandling den 19 juli. Den 18 juli beslutade tingsrätten att huvudförhandlingen skulle ställas in och att en ny huvudförhandling skulle sättas ut den 25 juli. Den tilltalade begärde att en ny häktningsförhandling skulle äga rum och att han skulle bli försatt på fri fot. I beslut den 20 juli avslog tingsrätten den tilltalades yrkanden.

Anmälan remitterades till tingsrätten för upplysningar och yttrande om vilka överväganden som gjordes när tingsrätten, trots framställningar därom, underlät att hålla omhäktningsförhandlingar i samband med åklagarens begäran om förlängd tid för åtals väckande i ovan nämnda mål. Beträffande mål B 6700-01 skulle det av upplysningarna även framgå vilka överväganden som gjordes när tingsrätten, trots den häktades begäran, underlät att hålla omhäktningsförhandling sedan tidpunkten för huvudförhandling i målet flyttats fram.

Tingsrätten inkom med yttrande till vilket fogades yttranden från chefsrådmännen MS och S.W. samt rådmännen S.R., H.E. (*här utelämnade - JO:s anmärkning*) och S.L., se bilaga 1 (*här utelämnad; min anm.*). Vidare bifogades en redogörelse för sakförhållandena i sex av målen, se bilaga 2 (*här utelämnad; min anm.*).

Beträffande sakförhållandena i mål B 6697-01, B 6705-01 och B 6706-01 har hos JO gjorts en motsvarande redogörelse, se bilaga 3(*här utelämnad; min anm.*).

Tingsrätten anförde följande.

Det är uppenbart att bestämmelsen i 24 kap. 18 § tredje stycket rättegångsbalken är avsedd att vara en undantagsregel. Som en följd därav kan den inte regelmässigt tillämpas. Syftet med bestämmelsen är i första hand att rätten ska tillse att utredningen bedrivs med tillräcklig effektivitet. Detta syfte kan uppnås, i de fall en ny häktningsförhandling framstår som uppenbart obehövlig, genom att häktningsdomaren efter en begäran om förlängd tid för åtals väckande noggrant sätter sig in i utredningsläget. Ett från försvararen framfört konkret skäl till att han motsätter sig en förlängning av åtalstiden och kräver ny häktningsförhandling torde i flertalet fall medföra att det inte kan anses vara uppenbart betydelselöst att hålla en ny häktningsförhandling.

Högsta domstolen (HD) har i NJA 1997 s. 368 haft att bedöma bland annat i vilken utsträckning en domare gjort sig skyldig till felbedömningar när han vid flera tillfällen avslog begäran om ny häktningsförhandling. Såvitt jag har kunnat utläsa ur rättsfallet har HD - till skillnad från hovrätten - inte ansett att domaren gjort missbedömningar när han i några fall avslog framställning om ny häktningsförhandling och förlängde tiden för åtals väckande. I ett av fallen synes tiden för åtals väckande ha förlängts med en månad. I två fall har HD ansett beslutet att inte hålla ny häktningsförhandling vara en felbedömning när åtal skulle väckas inom två veckor respektive en vecka. Rättsfallet ger såvitt jag har kunnat finna vid handen att det inte enbart är den tid som förflutit utan ny häktningsförhandling som har inverkat på HDs bedömning utan också främst utredningsläget.

Av det bilagda materialet framgår vilka överväganden som har gjorts i de olika målen. Såvitt framgår har utredningsläget bedömts vid varje enskilt tillfälle.

Det framstår som att ny häktningsförhandling underlåtit i ett ganska stort antal fall. Detta ska dock ses mot bakgrund av ett mycket stort antal mål med tämligen likartade utredningar. Försvararna synes inte ha framfört några konkreta skäl för att motsätta sig förlängning av tiden för åtals väckande.

Den tid för vilken förlängning har medgetts varierar från 4 dagar till 14 dagar, i något fall med mellankommande prövning av

häktningsfrågan i hovrätt. För min del anser jag klart att de förhållanden som rådde i målen B 6706-01 (begäran avsåg fyra dagar), B 6690-01 (åtal inom en vecka) samt i B 6678-01 (avser troligen mål B 6700-01; *JO:sanmärkning*) vad avser den framflyttade huvudförhandlingen har gjort en ny häktningsförhandling utan betydelse.

Med hänvisning till förhållandena i det ovan angivna rättsfallet kan jag inte heller i övrigt finna att någon felbedömning har gjorts. Det kan dock konstateras att tillämpningen av det aktuella lagrummet varierar inom tingsrätten, varför en mer ingående diskussion om dess användning kan vara av värde.

Bedömning

Inledning

JO är ett extraordinärt tillsynsorgan vars granskning främst är inriktad på tillämpningen av gällande förfaranderegler. JO är, av hänsyn till det oberoende som domstolarna i en rättsstat bör åtnjuta i sin dömande verksamhet, återhållsam med uttalanden i fråga om domstolars bedömningar i sak. Min granskning i detta ärende begränsar sig därför till frågan om hur tingsrätten tillämpat en undantagsregel som ger domstolen visst utrymme för att underlåta att hålla omhäktningsförhandling.

Det finns anledning att inledningsvis påminna om att varje medborgare enligt 2 kap. 8 § regeringsformen och artikel 5 i Europakonventionen gentemot det allmänna är skyddad mot frihetsberövanden. Denna frihet får endast begränsas genom lag. Bestämmelser om häktning och om inskränkningar för den häktade i hans kontakter med omvärlden finns i 24 kap. rättegångsbalken (RB) och lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. Dessa regler syftar till att säkerställa att brottsutredningar och en eventuell rättegång kan genomföras. Reglerna får emellertid - eftersom de medger inskränkningar i den enskildes grundlagsfästa rätt till personlig frihet - inte tolkas extensivt. Detta gäller såväl de materiella regler som kan åberopas till stöd för en begäran om häktning som sådana processuella bestämmelser som medger undantag från förfaranderegler som utformats till den enskildes skydd.

Omhäktningsförhandling innan åtal väckts

Sedan en åklagare ingivit en häktningsframställning ska domstolen vid en förhandling pröva om det, beroende på

åklagarens yrkande, föreligger sannolika skäl alternativt skälig misstanke att den misstänkte begått det eller de brott som påstås. Vidare har domstolen att pröva om den eller de av åklagaren särskilt angivna s.k. särskilda häktningsgrunderna föreligger, dvs. om det finns risk för att den misstänkte avviker (flykttfara), försvårar sakens utredning (kollusionsfara) eller fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara). Om åklagaren har yrkat att den häktades kontakter med omvärlden ska få inskränkas, dvs. begärt tillstånd att meddela den misstänkte restriktioner enligt 24 kap. 5 a § RB, ska även den frågan prövas. Därtill kommer att domstolen alltid ska ta ställning till om något annat, mindre ingripande tvångsmedel, såsom reseförbud eller anmälningsskyldighet är tillräckligt samt om häktning skulle strida mot proportionalitetsprincipen.

I 24 kap. 18 § RB stadgas att då rätten beslutar om häktning ska, om inte åtal redan har väckts, rätten sätta ut den tid, inom vilken åtal ska väckas. Tiden får inte bestämmas längre än vad som är oundgängligen nödvändigt. Är den utsatta tiden otillräcklig, får rätten medge förlängning av tiden, om detta begärs före tidens utgång. Den misstänkte eller hans försvarare ska om möjligt beredas tillfälle att yttra sig. Väcks inte åtal inom två veckor, ska rätten, så länge den misstänkte är häktad och till dess åtal har väckts, med högst två veckors mellanrum hålla ny förhandling i häktningsfrågan och därvid särskilt se till att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Är det med hänsyn till utredningen eller av annan anledning uppenbart att förhandling inom nu angiven tid skulle vara utan betydelse, får rätten bestämma längre tids mellanrum.

Syftet med en omhäktningförhandling är att rätten ska utöva viss kontroll över förundersökningens bedrivande och underkasta häktningsfrågan en förnyad prövning. Förhandling ska som regel hållas med två veckors mellanrum oavsett om tvåveckorsfristen överskrids redan från början genom ett beslut om mer än två veckors åtalstid eller om detta sker därefter genom förlängning av åtalstiden (Fitger, Rättegångsbalken, del 2, s. 24:56). En sådan förhandling betecknas ibland häktningskontrollförhandling.

Bestämmelsen fick sin nuvarande lydelse år 1988. De ändringar i sak som då gjordes i 24 kapitlet rättegångsbalken var bl.a. föranledda av att de organ som upprättats för att pröva klagomål rörande tillämpningen av Europakonventionen i ett par

avgöranden funnit att det dröjt alltför lång tid innan en misstänkt ställdes inför svensk domstol. I konventionens artikel 5 föreskrivs att ingen får berövas friheten utom i vissa särskilt angivna fall och i den ordning som lagen föreskriver. Som ett sådant fall anges att någon är berövad friheten för att ställas inför behörig rättslig myndighet såsom skäligen misstänkt för att ha begått ett brott. Den som har berövats friheten på den grunden ska enligt artikel 5(3) utan dröjsmål (*promptly*) ställas inför en domare eller annan ämbetsman som enligt lag får fullgöra dömande uppgifter och ska vara berättigad till rättegång inom skälig tid eller till frigivning i avvaktan på rättegång. I proposition 1986/87:112 anfördes att de redovisade bestämmelserna i Europakonventionen är ett uttryck för att det, särskilt mot bakgrund av att straffprocessuella frihetsberövanden sker utan att en domstol på sedvanligt sätt har behandlat saken och funnit den misstänkte skyldig till det brott som han misstänkts för, ansetts viktigt att ett frihetsberövande snabbt blir prövat av en i förhållande till förundersökningsledaren fristående myndighet och att frihetsberövandet inte tillåts att fortgå längre än vad som är oundgängligen nödvändigt (s. 23).

I den nyss nämnda propositionen uttalades att det i undantagsfall kan vara uppenbart att en häktningsförhandling var fjortonde dag inte skulle tjäna något syfte. Det kan t.ex. vara fallet i mål om grova våldsbrott där åtalet är beroende av teknisk utredning (s. 78). Vidare betonades vikten av att frihetsberövanden inte fortgår längre än som är absolut nödvändigt och att det därför är naturligt att domstolen ställer högre krav på att utredningen bedrivs skyndsamt om åtalstiden förlängs upprepade gånger (s. 54).

I proposition 1997/98:104 som innehöll förslag till vissa ändringar beträffande rättens prövning av frågan om tillstånd för åklagare att meddela restriktioner anfördes bl.a. följande. För att förundersökningen inte ska äventyras får domstolens krav på konkreta och detaljerade uppgifter inte ställas alltför högt vid dess prövning av restriktionsfrågor, vare sig det gäller tillstånd till restriktioner eller överprövning av enskilda restriktioner. Det gäller särskilt under den inledande delen av förundersökningen. Men ju längre förundersökningen pågår desto större krav på närmare uppgifter bör domstolen typiskt sett kunna ställa för att bl.a. kunna göra den proportionalitetsbedömning som framgår av 1 § lagen om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. (s. 52).

Högsta domstolen har i NJA 1997 s. 368 bl.a. uttalat att det redan av lagtexten framgår att förutsättningarna för att bestämma längre tids mellanrum än två veckor mellan häktningsförhandlingarna är mycket begränsade och att betydelsen av att rätten kontrollerar att utredningen bedrivs skyndsamt och att häktningsskälens kvarstår ökar allt eftersom tiden går samt att detta särskilt gäller i fall där den misstänkte yrkat att förhandling ska hållas.

Det står således klart att det är en viktig uppgift för domstolen att bevaka att ett frihetsberövande genom häktning inte tillåts fortgå längre än som kan anses oundgängligen nödvändigt. Denna kontroll från domstolens sida är avsedd att ske genom att en förhandling i frågan om fortsatt häktning äger rum åtminstone var fjortonde dag.

Vid en omhäktningsförhandling ska, som framgått, prövas *dels* om de förhållanden som föranlett häktningen alltjämt föreligger, dvs. om den häktade fortfarande är på sannolika skäl misstänkt för det brott som utredningen gäller och om den särskilda häktningsgrund som befunnits motivera häktning fortfarande är aktuell, *dels* om förundersökningen bedrivs med den skyndsamhet som fordras. Härtill kommer att domstolen även i förekommande fall har att pröva om det fortfarande finns skäl att låta åklagaren besluta om restriktioner. Det ligger i sakens natur att kollusionsfara är den särskilda häktningsgrund beträffande vilken omständigheterna kan förändras allt eftersom utredningen fortskrider.

För att en muntlig förhandling ska kunna anses uppenbart vara utan betydelse fordras enligt min mening att beslutsunderlaget är sådant att domstolen kan göra en bedömning på handlingarna i samtliga nu berörda avseenden.

Det kan naturligtvis förekomma att den misstänkte och hans försvarare har sådan insikt såväl i hur utredningen fortskrider som om häktningsskälens fortsatta bärkraft att åklagarens yrkande om förlängd tid för åtals väckande medges. Givetvis kan det i ett sådant fall finnas utrymme för att avstå från att hålla omhäktningsförhandling. Det är emellertid likväl rätten som principiellt bär ansvaret för att kontrollen utövas. Den misstänktes inställning bör därför självfallet tas med i bedömningen när rätten prövar om en förhandling uppenbart skulle sakna betydelse men kan inte tillåtas avgöra frågan.

Om den häktade, genom sin försvarare eller själv, framför något konkret skäl till att han motsätter sig en förlängning av åtalstiden kan, som tingsrätten också anfört, en omhäkningsförhandling nästan aldrig anses uppenbart vara utan betydelse. Den i praktiken vanligaste situationen torde ändå vara, som i de aktuella fallen, att den misstänkte motsätter sig en förlängning av åtalstiden utan att ange några konkreta skäl för sin inställning. Det ankommer då på domstolen att pröva om det av åklagaren tillhandahållna underlaget är sådant att rättens kontroll låter sig genomföras utan att en förhandling hålls.

I det aktuella fallet gällde det stora flertalet mål endast en misstänkt person medan mål B 6678-01 avsåg flera personer som påstods ha varit verksamma vid den s.k. sambandscentralen.

Beträffande den först nämnda gruppen av mål hade i vart och ett av målen B 6690-01, B 6691-01, B 6692-01, B 6697-01, B 6700-01, B 6705-01 och B 6754-01 hållits häkningsförhandling den 17 juni 2001. De misstänkta häktades såsom på sannolika skäl misstänkta för visst brott. Brottsmisstanken var i sex av målen våldsamt upplopp, i två fall i kombination med försök till grov misshandel. I ett av målen rubricerades brottsmisstanken som försök till våld mot tjänsteman. I samtliga häkningsbeslut angavs att kollusionsfara förelåg. I de protokoll som fördes vid häkningsförhandlingarna togs emellertid inte in några uppgifter om vad åklagaren påstått i detta avseende. I ett par mål fanns i de vid förhandlingarna ingivna handlingarna uppgifter om att den misstänkte var en av flera på platsen som angrep polisen. I något fall var antecknat att den misstänkte verbalt försökte få folkmassan att kasta sten mot polisen. I ett annat mål angavs i de ingivna handlingarna att den misstänkte, förutom att han själv slängt gatsten mot polisen, möjligen kan ha givit gatstenar till andra, en uppgift som också fanns intagen i protokollet. Det framgår dock inte om det var dessa omständigheter som låg till grund för åklagarens påstående om kollusionsfara. Fyra av de misstänkta personerna var utländska medborgare med bostadsadress utomlands. Beträffande dessa angavs också att flyktfara var för handen. I samtliga fall bifölls även åklagarens yrkande att få tillstånd att besluta om restriktioner enligt 24 kap. 5 a § RB. Åtal skulle vara väckt den 29 juni.

I slutet av juni begärde åklagare förlängd tid för åtals väckande. Det redovisades därvid vilka åtgärder som hade vidtagits under

förundersökningen och vilka som återstod. I flertalet fall angavs att ytterligare förhör med den misstänkte och poliser skulle hållas och teknisk undersökning genomföras. I ett antal fall gavs därutöver den upplysningen att ett omfattande filmmaterial skulle gås igenom. Några uppgifter som särskilt tog sikte på risken för att den misstänkte på fri fot skulle kunna försvåra sakens utredning lämnades emellertid inte. Det lämnades inte heller några uppgifter om anledningen till att åklagaren ansåg det nödvändigt att fortsatt ha möjlighet att besluta om restriktioner. Endast i ett mål angavs i framställningen att den misstänkte begärt att vittnen skulle höras. Om detta var skälet till att åklagaren ansåg att kollusionsfara förelåg framgick dock inte. Dåvarande rådmannen S.W. som beslutade i målen B 6690-01, B 6691-01, B 6692-01, B 6700-01 samt B 6754-01 och rådmannen S.R. som fattade beslut i målen B 6697-01 och B 6705-01 har beträffande de överväganden som gjordes i samband med prövningen av åklagarnas framställningar hänvisat till besluten. Det har således inte heller framkommit att det skulle ha funnits ytterligare information i dessa frågor som inte dokumenterats.

Mot bakgrund av de uppgifter som lämnats under JO:s utredning kan jag inte finna annat än att det skriftliga underlaget hade sådana brister, i vart fall såvitt avser påståendena om att kollusionsfara fortfarande förelåg och att det fortsatt fanns behov av att kunna meddela den misstänkte restriktioner, att domstolen hade bort hålla muntlig förhandling. S.W:s och S.R:s prövning kan knappast heller ha underlättats av att ingen av dem fattat de ursprungliga häktningsbesluten.

I mål B 6706-01, i vilket förlängning begärdes med fyra dagar, har rådmannen S.L. redogjort för vilka överväganden som föregick hans beslut att inte hålla omhäktningförhandling. Jag finner inte skäl att rikta någon kritik mot beslutet.

Beträffande det mål som avsåg den s.k. sambandscentralen (B 6678-01) kan nämnas att i målet häktades ursprungligen tolv personer. Därefter kom sex av dessa att försättas på fri fot, medan ytterligare två personer häktades i målet. Som särskild häktningsgrund angavs i samtliga fall kollusionsfara. Sex personer kom att vara häktade under tiden den 18 juni till den 29 augusti 2001, dvs. 72 dagar. Omhäktningförhandling ägde rum vid endast ett tillfälle, den 16 juli. Två personer var häktade från den 12 juli till den 29 augusti, dvs. 48 dagar. Beträffande dem hölls

ingen omhäkningsförhandling.

Utrymmet för att underlåta att hålla häkningsförhandling är, som redan framgått, mycket begränsat. Dessutom ökar, som Högsta domstolen konstaterat i det ovan refererade avgörandet, kraven på en effektiv domstolskontroll allt eftersom tiden går. När åklagaren den 27 juli 2001 begärde förlängd tid för åtals väckande angavs att den tekniska utredningen inte var klar, bl.a. pågick arbete med att dekryptera en dator och tid erfordrades för systematisering och sammanställning av de omfattande beslag som gjorts. I en framställning den 10 augusti angavs att arbetet med analys av beslag alltjämt pågick men att förundersökningsprotokollet beräknades kunna färdigställas under perioden. Med anledning av dessa framställningar beslutade rådmannen H.E. den 30 juli och rådmannen S.M. den 13 augusti att omhäkningsförhandlingar uppenbart skulle vara utan betydelse och medgav åklagaren den begärda förlängningen.

Det är givet att kollusionsfaran kan framstå relativt tydligt beträffande brottsmisstankar av nu aktuellt slag. A.M. har i anmälan anfört att de offentliga försvararna i målet hade begärt omhäkningsförhandling då de menade att utredningen var färdig och att kollusionsfara inte längre förelåg. Om så skulle ha varit fallet borde, enligt min mening, ett så konkret skäl till att motsätta sig en förlängning ha föranlett rätten att hålla en förhandling. Någon uppgift om att information av det slaget skulle ha framförts till tingsrätten finns dock inte i det material som JO tagit del av.

Oavsett vilken inställning försvararna kan ha intagit i målet, anser jag att det inte funnits utrymme för att avstå från muntlig förhandling när förundersökningen drog ut så långt på tiden som i detta mål. Tingsrätten saknade därför i vart fall i beslut den 13 augusti 2001 grund för att anse att en omhäkningsförhandling uppenbart skulle vara utan betydelse.

Omhäkningsförhandling sedan åtal väckts

I ett av ovan nämnda mål, B 6700-01, väcktes åtal den 13 juli 2001 och förhandling sattes ut att hållas den 19 juli. Tingsrätten lyckades inte få kontakt med åberopade vittnen och beslutade därför den 18 juli att huvudförhandlingen skulle ställas in och sättas ut till den 25 juli. I beslutet angav tingsrätten att det framstod som mest ändamålsenligt att handlägga målet vid ett

och samma tillfälle i stället för att påbörja huvudförhandlingen den 19 juli med fortsättning den 25 juli. Den misstänkte begärde den 19 juli att en ny häktningsförhandling skulle äga rum och att han skulle bli försatt på fri fot. Tingsrätten beslutade att avslå den misstänktes yrkanden och angav därvid att åtal i målet var väckt och huvudförhandling utsatt till viss dag. Någon omständighet som talade för att den misstänkte inte skulle vara på sannolika skäl misstänkt för våldsamt upplopp hade inte framkommit. Målet var utsatt inom den tid som rättegångsbalken föreskriver och det saknades skäl att hålla ny häktningsförhandling.

När åtal är väckt är bestämmelserna i 24 kap. 18 § RB inte längre tillämpliga. Den tilltalade kan emellertid alltid begära att bli försatt på fri fot och att en förhandling i frågan ska äga rum. Om en sådan begäran ska bifallas blir ytterst en bedömningsfråga.

Med anledning av att frågan om åklagarens tillstånd att meddela den misstänkte restriktioner inte berörs i beslutet vill jag endast erinra om bestämmelsen i 24 kap. 5 a § tredje stycket RB. Av denna framgår att ett tillstånd till restriktioner förfaller om rätten inte medger fortsatt tillstånd i samband med att den förordnar att någon ska kvarbli i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal.

Sammanfattningsvis anser jag att tingsrätten förtjänar kritik för hur undantagsregeln i 24 kap. 18 § tredje stycket RB kommit att tillämpas. Mot tingsrättens beslut att inte hålla muntlig förhandling i häktningsfrågan sedan åtal väckts har jag emellertid inte någon kritik att rikta.

Jag vill avslutningsvis framhålla att det självfallet är av vikt att den prövning som görs sker individuellt beträffande varje misstänkt person. Det stora antalet likartade beslut av nu avsett slag - låt vara i mål med tämligen likartade utredningar - kan ge intryck av att undantagsregeln i 24 kap. 18 § tredje stycket RB kommit att tillämpas som huvudregel. En sådan tillämpning är naturligtvis inte acceptabel.

Vad som i övrigt framkommit föranleder inte något uttalande från min sida. Ärendet avslutas.

Bilaga C – Korrespondens JK

Från: Karin Wistrand [karin.wistrand@justitiekanslern.se] Skickat: den 15 september 2008

Till: [ISA CEGRELL](#)

Isa,

Visst kan vi träffas eller höras angående Hansson Söderberg, men jag får väl i så fall förvarna om att det kanske i sak inte ger så mycket för dig.

Frågan som prövades i Hansson Söderberg i HD rörde ju enbart den principiella frågan om ersättning för ideell skada vid överträdelse av artikel 5.3 EKMR kunde utgå "utan stöd i lag" på samma sätt som HD tidigare fastställt i Lundgren vad gäller överträdelse av artikel 6.1 EKMR.

Någon prövning av om artikel 5.3 hade kränkts skedde ju inte och den saken kom inte heller att prövas i tingsrätten eftersom Hansson Söderberg och staten träffade en förlikning i våras. Statens inställning i processen var i och för sig att Hansson Söderberg hade varit häktad under lång tid men inte så lång tid att en kränkning artikel 5.3 hade uppkommit. Detta då framför allt med hänsyn till målets komplexitet (komplicerad internationell ekobrottshärva med en rad inblandade, där ingen eg samarbetade och flera var häktade i utevaro och befann sig utomlands) och då åklagaren enligt statens mening hade drivit förundersökningen framåt med rimlig skyndsamhet. För målets prövning krävdes vittnesförhör med åklagaren. Sammantaget med att skadeståndsmålet hade dragit ut på tiden och då Hansson Söderberg hade flyttat från Sverige enades parterna om en förlikning.

Så det blir väl svårt för dig att dra några egentliga slutsatser av detta mål. □□Såvitt jag vet har JK inte några ytterligare ärenden angående artikel 5.3 i nuläget

Hälsningar □ Karin Wistrand □

Karin Wistrand □ Justitiekanslern □ Tel: 08 - 405 29 15 □ Fax: 08 - 723 03 57 □ Mail:
karin.wistrand@justitiekanslern.se □ □ □
-----Ursprungligt meddelande----- □

Från: ISA CEGRELL □ Skickat: den 11 september 2008

Till: Karin Wistrand □

Hej Karin, □□

Efter kontakt med din kollega Britt-Mari Lundberg tillskriver jag dig. □□

Jag heter Isa Cegrell och är jur.kand. student vid Lunds Universitet. För närvarande skriver jag min examensuppsats som tar upp frågan om skäligen häktningstid innan åtal väcks och rättegång hålls. □□

Jag är fortfarande i inläsningsstadiet men är snart redo för nästa steg i uppsatsprocessen. Jag har läst Björn Hansson Söderberg-domen (NJA 2007 s. 295) och fått veta att det var du som handlade ärendet hos JK.

Fallet är intressant eftersom det tar upp både svensk lagstiftning och Europakonventionen i bedömningen av hur länge en person skäligen kan sitta häktad utan att åtal väcks och rättegång hålls. □

Det skulle vara mycket värdefullt för mig i mitt uppsatsarbete att få kontakt med dig. Har du möjlighet att träffas? Eller passar det bättre att höras av per telefon eller via mail? □□Om du har möjlighet att hjälpa mig så kan jag naturligtvis formulera och maila över konkreta frågor som jag önskar svar på. Med vänlig hälsning / Isa Cegrell □□

Bilaga D – Tingsrättens beslut

Stockholm Tingsrätts beslut T 11806 -00 bifogas härmed av den anledningen att målet inte är publicerat.

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Avd 4, rotel 2

PROTOKOLL
2004-06-10
Handläggning i
Stockholm

Mål nr T 11806-00

Aktbil 114

1

Rätten

Rådmannen Marianne Gauffin

Protokollförare

densamma

Kärande

Björn Hansson Söderberg, 560122-1178
Björngårdsgatan 6
118 52 STOCKHOLM

Ombud och biträde enligt rättshjälpslagen:

Advokaten Lars Hurtig
Box 19579
104 32 STOCKHOLM

Svarande

Staten genom Justitiekanslern
Box 2308
103 17 STOCKHOLM

Ombud:

Hovrättsassessorn Olof Wetterqvist
Justitiekanslern
Box 2308
103 17 STOCKHOLM

Saken

Skadestånd

Det antecknas att parterna yrkat och anfört i enlighet med vad som framgår av sammanfattning enligt 42 kap 16 § rättegångsbalken, bilaga 1.

Vidare antecknas att de gemensamt hemställt att tingsrätten jämlikt 56 kap 13 § samma balk hänskjuter i sammanfattningen angiven fråga till Högsta domstolen.

Efter genomgång av handlingarna i målet fattar tingsrätten följande

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 8307	Flemingatan 14	08-657 50 00	08-653 34 44	Måndag – fredag
104 20 STOCKHOLM				09.00-12.00 13.00-15.00

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Avd 4, rotel 2

PROTOKOLL
2004-06-10

Mål nr T 11806-00

BESLUT

Tingsrätten hänskjuter den i sammanfattningen angivna frågan till prövning av Högsta domstolen.

Talan mot beslutet får enligt 49 kap 8 § rättegångsbalken inte föras.

Som ovan

Marianne Gauffin

exp ombuden 040416/ff

Aktbil 108 Sida 1 (10)

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Rotel 402

SAMMANFATTNING
enligt RB 42:16
Stockholm 2004-04-16

Mål nr T 11806-00

Bilaga 1

PARTER

Kärande

Björn Hansson Söderberg, 560122-1178
Björngårdsgatan 6
118 52 STOCKHOLM

Ombud och biträde enligt rättshjälpslagen:
advokaten Lars Hurtig
Box 19579
104 32 STOCKHOLM

Svarande

Staten genom Justitiekanslern
Box 2308
103 17 STOCKHOLM

Ombud:
hovrättsassessorn Olof Wetterqvist
Justitiekanslern
Box 2308
103 17 STOCKHOLM

SAKEN

Skadestånd

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING

Björn Hansson Söderberg har yrkat att tingsrätten skall förplikta staten att till honom utge 500 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 8 juni 2000 till dess betalning sker.

Staten har bestritt käromålet. Yrkat kapitalbelopp har inte vitsordats som skäligt i och för sig. Yrkad ränta har vitsordats som skälig, dock att utgå från den 9 juni 2000.

Postadress
Box 8307
104 20 STOCKHOLM

Besöksadress
Fleminggatan 14

Telefon
08-657 50 00

Telefax
08-657 57 47

Expeditionstid
måndag - fredag
0900-1200 1300-1500

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader med belopp som senare kommer att anges.

GRUNDER

Björn Hansson Söderberg

Björn Hansson Söderberg har lidit allvarliga psykiska men av att sitta 16 månader i häkte med fulla restriktioner innan han fick sin sak prövad i domstol. Skäl har inte förelegat att hålla honom häktad under så lång tid. Staten har i och med den långa häktningstiden brutit mot artikel 5.3 i Europakonventionen om mänskliga rättigheter (Europakonventionen). Skadestånd skall därför utgå enligt artikel 5.5 i samma konvention.

Häktningen av Björn Hansson Söderberg har inte heller varit förenlig med proportionalitetsprincipen, vilken staten har att beakta i samtliga fall då ett frihetsberövande är för handen.

Skadeståndsskyldighet för staten föreligger även enligt 5 § i lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (frihetsberövelagen), i förening med andra punkten i övergångsbestämmelserna till samma lag.

Staten

Rättegången mot Björn Hansson Söderberg har hållits inom skälig tid från frihetsberövandet. Någon överträdelse av artikel 5.3 eller 5.5 i Europakonventionen har därför inte ägt rum. Oavsett om överträdelse av Europakonventionen ägt rum är staten inte skadeståndsskyldig för annat än sådana skador som ersätts enligt 3 kap 2 § skadeståndslagen.

Det har inte stått klart att häktningsbesluten vilade på felaktiga grunder och därför var oriktiga. Skadeståndsskyldighet enligt frihetsberövelagen föreligger därför inte.

Eventuell tillkommande ersättning enligt frihetsberövandelagen skall jämkas, i första hand till noll. Tiden för frihetsinskränkningen har kunnat avräknas vid verkställighet av fängelsestraffet (jfr 6 § fjärde stycket nämnda lag).

UTVECKLING AV TALAN

Björn Hansson Söderberg

Bakgrund

Den 28 april 1998 anhölls Björn Hansson Söderberg och den 1 maj samma år häktades han misstänkt för skattebrott och grovt skattebedrägeri och ålades fulla restriktioner. Först i augusti 1999 hölls huvudförhandling i tingsrätten. I dom meddelad den 31 augusti samma år dömdes Björn Hansson Söderberg till fyra års fängelse för grovt skattebrott och grovt skattebedrägeri. Tingsrätten beslöt samtidigt att häva Björn Hansson Söderbergs restriktioner. I hovrättens dom den 21 december 1999 ändrades brottsrubriceringen till medhjälp till ovanstående brott, men längden på fängelsestraffet ändrades inte. Den 26 april 2000 beslutade Högsta domstolen att inte meddela prövningstillstånd.

Den första häktningsförhandlingen mot Björn Hansson Söderberg hölls den 12 mars 1998. Tingsrätten fann då att varken sannolika skäl eller skälig misstanke förelåg, varför häktningsyrkandet lämnades utan bifall och Björn Hansson Söderberg försattes på fri fot. Vid den andra häktningsförhandlingen, den 1 maj 1998, och då fråga endast var om misstankar om medhjälp till grovt skattebedrägeri och grovt skattebrott, häktades emellertid Björn Hansson Söderberg. Åklagarens begäran om att få meddela restriktioner bifölls ävenledes, varpå fullständiga restriktioner meddelades mot Björn Hansson Söderberg.

Åklagaren uppgav under häktningsförhandlingen att, såvitt avser kollusionsfaran, ytterligare förhör skulle hållas med inblandade personer, samt att ett flertal taxaufförer därutöver skulle höras. Det förekom även från åklagarsidan opreciserade påståenden om att ännu icke häktade personer skulle ha utsatts för påtryckningar

från Björn Hansson Söderbergs sida. Åtal skulle enligt åklagaren kunna väckas den 15 maj 1998.

Det kan konstateras att redan vid tidpunkten för häktningsförhandlingen den 1 maj 1998 hade åklagaren tillgång till praktiskt taget allt utredningsmaterial som senare skulle komma att åberopas i målet. Dessutom hade åtminstone något eller några förhör hållits med inblandade personer. Såvitt avser ytterligare förhörspersoner återstod enligt åklagaren endast ett antal taxichaufförer, vilkas identitet svårigen kunnat utredas av Björn Hansson Söderberg. Dessa skulle dessutom höras om omständigheter som var ostridiga, nämligen att Björn Hansson Söderberg besökt en viss adress.

Åklagaren begärde sedermera åtalsförlängning i omgångar och nya häktningsförhandlingar hölls den 13 och 29 maj 1998, varvid inga nya uppgifter framkom. Vid följande häktningsförhandling, den 11 juni 1998, då Björn Hansson Söderberg suttit häktad med fulla restriktioner under en och en halv månad, angav åklagaren som det enda nya i utredningen att man inväntade besked från Luxemburg om framställd rättshjälpsbegäran.

Nya häktningsbeslut följde sedan efter förhandlingar den 25 juni, 9 juli, 23 juli och den 5 augusti 1998. Utredningen stod under denna period praktiskt taget stilla. Åklagaren inväntade besked, av ytterligt tveksam vikt för utredningen, från Luxemburg och avsåg enligt egen uppgift höra ytterligare cirka 100 taxichaufförer. Emellertid kan konstateras att under perioden mellan häktningsförhandlingarna den 23 juli och den 5 augusti hade förhör med endast två ytterligare taxichaufförer hållits, vilket visar att inte ens åklagaren kan ha ansett att dessa förhör var av någon avgörande vikt för utredningen. Inget av förhören kom sedermera att användas i rättegången.

Nästa häktningsförhandling hölls den 20 augusti 1998, varvid det framkom att åklagaren använt sig av felaktiga kontaktvägar i försöken att erhålla besked från Luxemburg. Detta misstag hade åtgärdats först den 5 augusti 1998, d.v.s. två månader

efter det att åklagaren inlett försöken att erhålla besked från Luxemburg. I övrigt hade inget hänt i utredningen.

De särskilda häktningsskälerna bortföll senast den 7 september 1998, då den huvudmisstänkte i härvan greps. Även sedan den huvudmisstänkte gripits, och häktats, ansåg åklagaren att det inte gick att åtala Björn Hansson Söderberg eftersom utredningen mot övriga misstänkta först skulle slutföras. Björn Hansson Söderberg satt följaktligen häktad med fulla restriktioner under lång tid då utredningen mot honom praktiskt taget redan var slutförd, och utredning i allt väsentligt endast bedrevs mot andra misstänkta.

Den 13 juli 1999 beslutade lagmannen vid Stockholms tingsrätt i häktningsfrågan och förutskickade därvid att ytterligare förlängd respit med väckande av åtal mot Björn Hansson Söderberg inte skulle komma att medges. Endast nio dagar efter detta konstaterande, den 22 juli 1999, väcktes åtal mot Björn Hansson Söderberg separat. Det har följaktligen inte, som åklagaren påstått, varit nödvändigt att invänta slutförande av utredningen mot övriga misstänkta för att åtala Björn Hansson Söderberg. När huvudförhandlingen i målet mot Björn Hansson Söderberg inleddes, i mitten av augusti 1999, hade han suttit häktad med fulla restriktioner sedan den 1 maj 1998, det vill säga under femton och en halv månad, och under cirka elva och en halv månad efter det att den huvudmisstänkte gripits.

Den långa häktningstiden påverkade både Björn Hansson Söderberg och hans familj mycket starkt negativt. Björn Hansson Söderberg själv påverkades psykiskt mycket starkt av isoleringen, som det i praktiken handlade om. Han blev deprimerad, apatisk och mot slutet inåtvänd. Han blev närmast psykotisk, och hamnade i ett tillstånd där han avvisade kontakt med andra människor och tappade verklighetsförankringen.

Tillämpligheten av Europakonventionen

Genom lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, gäller Europakonventionen som lag i Sverige. Skadeståndskrav i svensk domstol kan därför grundas direkt

på Europakonventionen antingen enbart på artikel 5.5 eller på artikel 41, eller på dessa artiklar i kombination. Artikel 41 i Europakonventionen har den betydelsen att den indirekt anger att gottgörelse för en kränkning av konventionen i första hand skall ske på det nationella planet. Om den nämnda partens nationella rätt endast till en del medger att gottgörelse lämnas för beslutets eller åtgärdens verkningar, skall domstolens utslag vid behov tillerkänna den förfördelade parten en skälig gottgörelse.

Som stöd för att skadeståndskrav i svensk domstol kan grundas direkt på Europakonventionen åberopas Grand Chamber-avgörandet i T.P. och K.M. mot Storbritannien (Europadomstolens dom 10.5.2001). Avsnitt 107 i nämnda dom utvisar att medlemsstaterna har utrymme för att meddela domar där en skadeståndstalan är grundad direkt på konventionen.

Lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder

Enligt 5 § i ovan nämnda lag har den som varit berövad friheten till följd av beslut vid myndighetsutövning, utan att ha rätt till ersättning enligt 2-4 §§ i samma lag, rätt till ersättning, om det står klart att beslutet vilade på felaktiga grunder och därför var oriktigt. Besluten att inte upphäva häktningen av Björn Hansson Söderberg, från ovan angivna tidpunkter och av ovan angivna skäl (se under *Bakgrund*), har vilat på felaktiga grunder och därmed varit oriktiga. Detta framgår av den efterhandskontroll som nu skett. De omständigheter som gör att besluten om åtalsförhängning vilade på felaktiga grunder var kända redan vid beslutstillfällena.

Proportionalitetsprincipen

Enligt Björn Hansson Söderbergs uppfattning har det enligt proportionalitetsprincipen saknats förutsättningar för fortsatt häktning av honom åtminstone från häktningsförhandlingen den 11 juni 1998 och framåt. Utredningen fördes inte framåt med tillbörlig hastighet och det var ytterst oklart om de besked åklagaren inväntade från Luxemburg skulle komma, och vad de skulle innehålla. Såvitt avser utredningen i övrigt hade endast något enstaka förhör hållits med ytterligare taxichaufförer. Dessa förhör avsåg dessutom förhållanden som var ostridiga. Mot denna bakgrund har intresset att av att hålla Björn Hansson Söderberg fortsatt häktad inte stått i pro-

portion till de men Björn Hansson Söderberg och hans familj åsamkades genom häktningen och restriktionerna.

Staten

Tillämpligheten av Europakonventionen

Käromålet skall lämnas utan bifall eftersom svensk domstol inte kan döma ut skadestånd med direkt stöd av artiklarna 5.3 och 5.5 i Europakonventionen. Artikel 5.3 kan inte anses ta sikte på de rättstillämpande myndigheternas verksamhet utan får endast anses ålägga statsmakten i form av regering och riksdag att se till den svenska lagstiftningen innehåller regler som ger en person som har varit frihetsberövad i strid mot bestämmelserna i artikeln rätt till ersättning. Har den svenska lagstiftningen inte sådana regler får detta anses utgöra ett brott mot Europakonventionen som Europadomstolen kan ge skäligen gottgörelse för.

Oaktat vad som ovan anförts är det Justitiekanslerns uppfattning att den svenska lagstiftningen innehåller bestämmelser som ger en frihetsberövad rätt till ersättning om inte de nu aktuella bestämmelserna i Europakonventionen har följts.

Europadomstolen har för en tid sedan avgjort ett mål där man gjort vissa uttalanden rörande tolkningen av artikel 13 i konventionen (målet TP. och KM. mot Storbritannien).

Enligt artikel 13 i Europakonventionen skall var och en vars i konventionen angivna fri- och rättigheter kränkts ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet och detta även om kränkningen har förövats av någon under utövning av offentlig myndighet. Av artikel 13 och av domstolens uttalanden i det ovan nämnda rättsfallet framgår att en medlemsstat måste se till att det finns effektiva rättsmedel med vars hjälp en enskild kan påtala en kränkning av konventionsrättigheterna även om kränkningen utförts av någon företrädare för statsmakten. Det skall också finnas en mekanism för att fastställa att statens organ eller dess företrädare är ansvariga för konventionsbrottet. Slutligen skall det, i sådana fall där det är lämpligt, i princip finnas en möjlighet för den enskilde vars rättigheter kränkts att få ersättning för

ekonomisk eller ideell skada som ett led i ett förfarande som syftar till att få gottgörelse.

Lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder

Vad gäller 5 § lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder har Justitiekanslern konstaterat ersättningsskyldighet enligt nämnda lagrum inträder om det står klart att frihetsberövandet vilade på felaktiga grunder och därför var oriktigt. Med detta avses att en efterhandskontroll klart skall visa att beslutet med hänsyn till de omständigheter som då har blivit kända inte borde ha fattats om omständigheterna varit kända vid beslutstillfället. Bestämmelsen är avsedd enbart för helt klara fall där grunden för åtgärden på ett iögonfallande sätt framstår som felaktig. Den skadelidande har bevisbördan för de omständigheter som gör att åtgärden skall anses vara oriktig. Justitiekanslerns uppfattning är att frihetsberövandet av Björn Hansson Söderberg inte vilat på oriktiga grunder och att det alltså inte varit oriktigt. Björn Hansson Söderberg har inte anfört några omständigheter som skulle kunna grunda rätt till ersättning enligt detta lagrum.

Proportionalitetsprincipen

Björn Hansson Söderberg var häktad under en förhållandevis lång tid. Emellertid har det inte varit obefogat att hålla Björn Hansson Söderberg häktad så länge som skett. De beslut om häktning som har fattats har varit välgrundade och de särskilda häktningsskälen har hela tiden förelegat. Inte heller har besluten om häktning stått i strid med proportionalitetsprincipen. Häktningsbesluten har också vid ett flertal tillfällen prövats av överinstanserna som inte funnit skäl att släppa Björn Hansson Söderberg.

23 kap 4 § rättegångsbalken anger att en förundersökning skall bedrivas så skyndsamt som omständigheterna kräver och att skyndsamhetskravet naturligtvis får särskilt stor betydelse i de fall där någon är berövad friheten. Den i målet aktuella utredningen har dock varit synnerligen komplicerad och svårutredd samt rört en välorganiserad ekonomisk brottslighet där ett stort antal personer har varit inblandade. Att förundersökningen tog tid har också sin grund i att de misstänkta - däribland Björn Hansson Söderberg - valde att inte självmant lämna några uppgifter under

utredningen. Mot denna bakgrund anser Justitiekanslern att förundersökningen bedrivits med tillbörlig skyndsamhet.

Björn Hansson Söderberg har gjort gällande att åklagaren redan den 1 maj 1998 hade tillgång till praktiskt taget allt utredningsmaterial som senare åberopades i målet. Han har också angett att åklagaren underlät att bedriva den utredning som skulle motivera häktningen och att utredningen bedrevs på ett otjänligt sätt. Att det förhöll sig på detta sätt bestrids av Justitiekanslern. Åklagaren erhöll bland annat vid ett antal tillfällen under hösten 1998 och våren 1999 rättshjälp från Luxemburg. Det bör särskilt noteras att mycket av det material som åklagaren fick tillgång till genom den nämnda rättshjälpen sedan kom att åberopas som bevisning i målet.

Under den tid som Björn Hansson Söderberg var häktad hölls även förhör med ett stort antal personer. Det rörde sig då om både medmisstänkta och andra. Det bör också nämnas att det många gånger kan vara svårt att i förväg avgöra huruvida en person som skall höras har något att tillföra utredningen. Man kan därför inte hävda att en förundersökning har bedrivits på ett felaktigt sätt enbart av det skälet att inte alla förhör som kom att hållas under en förundersökning kom till någon nytta eller styrkte att den misstänkte begått något brott.

Sammantaget menar Justitiekanslern att Björn Hansson Söderberg erhållit rättegång inom skälig tid varför någon skadeståndsskyldighet för staten inte har uppkommit av den anledningen. Enligt Justitiekanslerns uppfattning har det inte vid någon av de tidpunkter och av de skäl som Björn Hansson Söderberg har nämnt, stått i strid med Europakonventionen eller någon annan lagstiftning att inte försätta honom på fri fot.

I de fall där Europadomstolen har ansett att en frihetsberövad inte erhållit rättegång inom skälig tid, har det i princip varit fråga om frihetsberövanden som har varat under längre tid än det här aktuella fallet. Vidare har Europadomstolen godtagit längre häktningstider än 16 månader om häktningsbesluten varit välgrundade och utredningen bedrivits med tillbörlig skyndsamhet. I ett fall har Europadomstolen

ansett att det inte förelegat något brott mot Europakonventionen där en person i ett mål om komplicerad ekonomisk brottslighet varit häktad i fyra år.

HÄNSKJUTNING AV PREJUDIKATSFRÅGA TILL HÖGSTA DOMSTOLEN

Parterna är överens om att jämlikt 56 kap 13 § rättegångsbalken söka hänskjuta frågan om Europakonventionens direkta tillämplighet till Högsta domstolen. Justitiekanslern har därvid angivit temat för den fråga som skall hänskjutas till Högsta domstolen. Parterna i målet önskar erhålla svar på följande fråga.

Kan svensk domstol döma ut skadestånd direkt på grundval av artikel 5.5 i Europakonventionen för det fall skadeståndslagen och lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövande och andra tvångsåtgärder inte skulle anses medge att ersättning utgår fullt ut enligt konventionens principer.

Parterna har beretts tillfälle att slutföra sin respektive talan och därvid angivit att det inte finns något ytterligare att tillägga i sak.
